

NYHETSBRÉV 1:2002

(Publicerat 2002-02-19)

Även om jag i mitt förra nyhetsbrev gjorde en rätt omfattande genomgång av debatten kring terrordåden och ett försök att klarlägga den politiska och psykologiska grunden både för själva terrordåden och för reaktionerna på dem så har jag inte kunnat slita mig från ämnet. Det känns som att terrordåden och reaktionerna på dem rymmer viktiga hemligheter eller lärdomar om vägen till en god framtid för människorna och världen. Och därför lämnar den nuvarande situationen mig ingen ro.

Egentligen hade jag väl behövt skriva en bok för att riktigt kunna klargöra mina ståndpunkter. Men nu får det bli ett rejält tilltaget nyhetsbrev i stället. Under rubriken *Bomber, hot och mänskliga rättigheter – ett rättfärdigt krig mot terrorismen?* går jag inte bara i teoretisk närkamp med frågan om kriget mot terrorismen kan betraktas som rättfärdigt utan jag försöker också lyfta fram tre viktiga lärdomar som jag anser måste dras av terrordåden och reaktionerna på dem. Lärdomar som trots att de rör stora och övergripande frågor också är solitt förankrade i vardagen, dvs. har att göra med hur du och jag skapar våra liv och omständigheter och därmed vår framtid.

Nyhetsbrevet avslutas sedan med information om en kommande utbildningsdag (erbjuds i Malmö, Klippan, Luleå och troligen också Katrineholm) som jag fått förmånen att medverka i (tillsammans med Chief Oren Lyons från Onondaga Nation i USA och Hans Hassle, Senior Partner i Corporate Citizenship AB). Utbildningsdagen går av stapeln under titeln *Oanade möjligheter* och handlar om ”corporate citizenship”.

I. Bomber, hot och mänskliga rättigheter – ett rättfärdigt krig mot terrorismen?

Så fortskrider då kriget mot terrorismen. Alla som slöt upp entusiastiskt bakom tanken att USA måste tillåtas utöva sin som det hävdas av FN entydigt fastslagna folkrättsenliga rätt till självförsvar genom att i ett första steg utsätta talibanregimen i Afghanistan för rejäla bombningar tycker sig ana eller har kanske redan räknat hem en triumf för sitt goda omdöme. Jag har i varje fall inte svårt att föreställa mig en rätt krigsadrenalininstinn debattör som mellan skål och vägg skulle med illa dold förtjusning kunna säga:

”Där fick ni alla vänsterflummare, Guillou, Ehrenberg, Greider, Schyman, ja allt vad ni nu heter, och alla andra – t.ex. diverse professorer i islamologi, svenska imamer och självaste ärkebiskopen – som inte heller förstod att i en strid som denna står godheten mot ondskan precis som i kampen mot Hitler.

Visst har en del oskyldiga dödats, men är det något att bråka om när nu talibanväldet bombats sönder och samman? Vill ni rent av ha tillbaka avrättningar av prostituerade eller kanske bara felklädda kvinnor med nackskott inför publik på fotbollsstadion i Kabul? Eller är ni så hårdhärtade att ni inte rörts till tårar av alla gripande scener när Norra alliansen erövrade Kabul? Jublande män som rakar av sina skägg, kvinnor som tar av sig

förnedringens främsta symbol burkan och kan återuppta sina arbeten. Musik som flödar. Tillverkning av parabolantennor. Frihet. Eller tror ni kanske att samma resultat hade gått att uppnå genom förhandlingar med Mulla Omar och hans svartturbanade hejdukar?

Och hur blev det med alla era farhågor om att Afghanistan skulle drabbas av en helt ohanterlig humanitär katastrof p.g.a. ett utdraget krig? Detta ert paradargument för vapenvila, vid sidan av den befängda idén att det skulle vara nödvändigt med vapenvila under Ramadan för att inte skapa intrycket att det hela handlade om ett krig mot islam. Men det skall förstås gamla kommunister till för att inse att det saknar relevans idag att ett Sovjet på fallrepet inte hade resurser att bedriva ett effektivt krig i Afghanistan, och dessutom har ni tydligen inte fattat att alla vanliga, normala, ofanatiska muslimer vill ha demokrati, frihet och ekonomisk utveckling.

Så trots all jämmerlåt från vänsterfolket om vådorna av krig finns det nu en ny interimregim på plats i Kabul. Man kan naturligtvis inte räkna med underverk på några månader, men återuppbyggnadsarbetet är i full gång. T.o.m. Räddningsverket är på plats för att bidra till organiserandet av det humanitära biståndet.

Det är förstås ingen enkel sak att bygga upp en demokratisk och ekonomiskt blomstrande stat av ett land som slitits sönder av krig under snart 25 år. Men med den samlade erfarenheten inom FN-systemet och rejält bistånd är det ändå möjligt.

Enda smolket i glädjebägaren är att Usama bin Ladens öde är okänt. Man hans dagar är säkert räknande om han inte är död redan förstås. Så det är bara att köra på ett tag till. Och varför inte passa på att plocka den där Saddam förresten. Det har han tjänat ihop till för länge sedan. Ja det finns väl några sådana där typer till. Men det fattade Bush från början. Han rensar säkert upp grundligt, annars hade han väl inte strax innan jul sagt att ”next year will be a war year”, dvs. nästa år kommer att bli ett krigsår. Det skall förstås smidas medan järnet är varmt.

Och när alla upprepningsaktioner är slutförda kan vi på allvar ta itu med att få globaliseringens frukter att komma alla till del. Vetenskap och teknik. Ekonomisk utveckling och demokrati. Och då kommer alla välmentade vänsterflummare i antiglobaliseringsrörelsen och dess svans av kvartsterrorister att stå där med lång näsa. Inte nog med att deras olika farhågor kommer att visa sig vara grundlösa, deras väg mot framtiden saknar också trovärdighet. Det är USA och dess allierade som visar vägen mot en ljusnande framtid.”

Skälet till att jag låter en tänkt och brutalt uppriktig sympatisör till kriget mot terrorismen komma till tals på det här sättet är min starka upplevelse av att tanke- och känslolösheten har invaderats av något slags besynnerlig krigsutopism som sakta men säkert skapar förvirring och nedstämdhet hos alla dem som inte känner sig särskilt förtjusta i krig, utan att för den skull för ett ögonblick sörja talibanväldet.

Men varför är det så? Svaret är egentligen enkelt. Det är de synbara framgångarna i kriget som påverkar oss. Så gott som alla som på våra breddgrader kände sig tveksamma mot kriget mot terrorismen gjorde inte det av kärlek vare sig till terrorister och terrorism eller till talibaner utan av rädsla för att kriget skulle visa sig vara grovt kontraproduktivt, dvs. göra saker och ting etter värre. Allt enligt modellen, ur askan i elden.

Men nu då? Talibanerna besegrade, Usama på flykt eller redan död, kanske det mesta av al Qaidas tillgångar spärrade, och dessutom ser den nye ledaren i Afghanistan Hamid Karsai trevlig ut. Måste slutsatsen dras att krig är bra, blir den i atmosfären hängande, insisterande och för många obehagliga frågan. Måste den verkligen det?

En del blir nog omvända. På avstånd finns det en hel del idrottspsykologi i krig. Det är något visst med segrar och segrare. Men för många känns situationen svårhanterad, rent av motbjudande. Hur skall jag kunna vara emot krig utan att framstå som något slags talibanförsvarare och terroristympatisör? Detta är konflikten som många upplever, utan att kanske kunna artikulera den särskilt tydligt i intellektuella termer. Den kanske bara känns som ett allmänt obehag inför hela situationen. Eller så är den inre bilden mera komplicerad. Kanske vissa stråk av nöjdhet infinner sig för att kriget, denna lek med elden, hittills gått jämförelsevis bra. Men samtidigt är just den känslan inte odelat positiv. Man börjar kanske undra om man är på glid mot att bli krigssympatisör. Och då går med ens känslan av nöjdhet över i obehag, och kanske något slags inre censur. Eller så blandas dessa ambivalenta känslor upp med djup oro inför att allt snart skall spåra ur trots att det mesta verkar gå skapligt just nu. Skobombaren var måhända bara en föraning om att Usama kan leverera ett sista rejält hugg likt en hotad giftkobra. Och var hamnar vi då? Vem skall då bombas? Har vi släppt anden ur flaskan? Är kanske redan de stenar i rullning som gör att terroristerna kommer att få sin efterlängtade världsbrand till sist? Bort, hemska tanke bort. Och så slår rädslan över i inre kramp och tystnad.

Det jag vill försöka göra i det här nyhetsbrevet är att kliva rakt in i detta virrvarr av svåra frågor och inte minst svåra känslor som väckts av kriget mot terrorismen. Och så skall jag efter bästa förmåga försöka reda upp och ett och annat.

Först ämnar jag föra några resonemang kring den bild av kriget som skapas på mediabrusets yta. Med den nyhetsfokusering som finns riktas uppmärksamheten så gott som exklusivt på enskilda händelser som uppfyller kriterierna på att vara just en nyhet. Och sedan mjältbrandslarmen upphört har det med vissa undantag handlat om sådant som kan beskrivas som positiva nyheter. Få företeelser har varit ett sådant stöd för krigsförespråkarna som glada människor i Kabul. Bilderna får i princip samma kraft som t.ex. bilderna av glada östtyskar på väg genom den krackelerande muren. Vem kan inför sådana bilder tänka tanken, ”det där borde inte ha skett”, eller ”det där hände av fel orsaker”?

Men det problematiska är att känslkraften i den här typen av bilder är så stark att den hos många underminerar, ja rent av utplånar, förmågan att ha kvar en

intellektuellt grundad bild av den process som de aktuella bilderna skildrar ett ögonblick av.

Ett bra exempel på just detta är förstås hur bilderna av ett skändat amerikanskt soldatlik i Somalia gjorde det politiskt nödvändigt för USA att avbryta sitt engagemang i detta land. Hur fruktansvärd denna likskändning än var, var den närmast en ”bagatell” i relation till det somaliska folkets oerhörda lidande som konsekvens av att de USA-ledda fredsskapande insatserna avbröts. Man kan helt enkelt säga att den intellektuella och principiella grunden för engagemanget var så svag att den inte tålde den känslomässiga utmaningen från några laddade bilder av en död soldat som släpades runt i Mogadishu med ett rep om ena benet.

Det här exemplet visar alltså att några få bilder kunde sätta stopp för i sak ytterligt motiverade fredsskapande insatser i Somalia. Och på samma sätt har några bilder av glada talibanbefriade afghaner i Kabul skapat känslan att något som får sådana konsekvenser inte gärna kan vara fel.

Men på samma sätt som något gott inte enbart får konsekvenser som av alla uppfattas som goda får förstås inte heller något ont enbart onda konsekvenser. Så var t.ex. nazismen ond även om många tyskar (och andra) uppskattade att arbetslösheten minskade som en följd av Hitlers politik under större delen av 30-talet.

Så den slutsats som kan dras av dessa resonemang kring mediabilders makt är att klokheten i uppläggnings och rättfärdigheten i kriget mot terrorismen inte kan med någon rimlig grad av insiktsfullhet utvärderas och bedömas med hänvisning till enskilda ögonblicksbilder i media vare sig dessa är starkt positivt eller starkt negativt laddade.

En sådan utvärdering och bedömning kräver i stället att den intellektuella och principiella grunden för kriget friläggs och analyseras. Djupast sett handlar det om att frilägga den människosyn och världsuppfattning som de centrala aktörerna använder dels när de tolkar den situation som de anser sig behöva reagera på, och dels när de motiverar och rättfärdigar det konkreta agerande som de bestämmer sig för.

Jag har redan berört dessa frågor i mitt förra nyhetsbrev. Men eftersom det skrevs innan själva bombandet kom igång är det nu möjligt att i ljuset av vad som faktiskt hänt både förtydliga och i viss mån fördjupa resonemangen.

Det centrala för hur terrordåden kommit att hanteras är fortfarande tolkningen att det inträffade var ett besinningslöst och fullständigt omotiverat angrepp som representanter för den absoluta och oförklarliga ondskan riktade mot den absoluta godheten representerad av USA och personifierad av c:a 4000 enskilda intet ont anande och helt oskyldiga människor som bara råkade befinna sig på fel plats vid fel tidpunkt.

Denna tolkning följdes så upp med tanken, och här kommer ett relativt långt citat från mitt förra nyhetsbrev, ”att om den absoluta och oförklarliga ondskan vill utplåna den absoluta godheten så finns inget annat att göra än att vända på

steken. Den absoluta godheten måste med andra ord försvara sig. Och nu försvinner alla nyanser och gråtoner. Vitt står mot svart. Den som inte är med oss är emot oss, kungör Bush. För nu är det krig. Godhetens krig mot ondskan. Godhetens krig mot den internationella terrorismen.

USA som den absoluta godhetens fanbärare kräver uppslutning i detta krig, som inte är vilket krig som helst. Nej Bush kungör att vi skall 'rid the world of evil', dvs. befria världen från ondskan. Och vem kan ha något emot det utan att själv vara ond?

Dessutom betonar Bush att i detta krig är det fel att göra skillnad på dem som är mycket konkret och personligt inblandade i terroristaktiviteter och dem som lämnat stöd, t.ex. genom finansiering och upplåtande av faciliteter för utbildning etc. Detta öppnar omedelbart möjligheter för kriget mot terrorismen att övergå till ett krig mot stater som på olika sätt kan anses stödja eller har stött eller i varje fall inte motarbetat eller motarbetar sina terroristiskt sinnade medborgare."

Efter några veckors intensiv planering, och mycket debatt och spekulationer i media om vilken handlingslinje den USA-ledda alliansen till slut skulle välja att följa, inleddes så kriget mot terrorismen den 7 oktober med massiva bombningar av Afghanistan syftande till att knäcka talibanregimen och Usama bin Ladins terroristnätverk al Qaida.

I mitt förra nyhetsbrev argumenterade jag mot idén att starta ett regelrätt krig mot terrorismen och förordade i stället att det inträffade skulle betraktas som en kriminell handling. Och jag skrev: "Spåra upp de skyldiga och tillämpa lämpliga lagrum i nationell och internationell lag. Det som behövs är alltså inte utdelande av militära råsopar utan riktade och av underrättelsetjänsten välunderbyggda tillslag enligt polisiär logik, men med nödvändig militär uppbackning med tanke på uppdragets eller uppdragens svårighetsgrad."

Men nu blev det inte så. Bush och hans rådgivare hade kanske inte läst mitt nyhetsbrev (jag hoppas att mina läsare förstår ett skämt), och oavsett vilka överväganden som slutligen blev avgörande för valet av handlingslinje så tog USA fram den militära storsläggan. Och som vi vet inte utan framgång. Bush har ännu inte fått Usama "dead or alive", men talibanregimen har fallit och en ny regim installerats. Och vi har som sagt fått se jublande talibanbefriade Kabulbor på TV-nyheterna.

Så då är vi där igen, detta måste väl ändå vara ett rättfärdigt krig?

För att jag skall kunna besvara den frågan vill jag ställa den mer fundamentala frågan: Finns det överhuvudtaget några rättfärdiga krig? Radikalpacifisten svarar förstås nej. Men de flesta svarar ändå mer eller mindre motvilligt ja. Och paradexemplet på ett rättfärdigt krig i modern tid anses vara kriget mot Hitler.

Om vi tillsvidare antar att kriget mot Hitler är ett tillräckligt bevis för att det faktiskt finns rättfärdiga krig – jag återkommer till denna fråga längre fram i nyhetsbrevet – så är nästa fråga vilken vägledning vi har av bedömningen att kriget mot Hitler var rättfärdigt när vi skall göra nya bedömningar av om det ena

eller andra kriget är rättfärdigt eller ej. Detta är en mycket komplicerad fråga som bl.a. kräver ett klagörande av vad det var som verkligen stod på spel i kriget mot Hitler. För med denna insikt som grund skulle det kanske kunna gå att konstruera ett slags "måttinstrument" med vars hjälp olika krigs grad av rättfärdighet skulle kunna bedömas.

Men innan jag ger mig in på dylika vanskligheter vill jag beröra en annan sida av Hitlers bedrifter, nämligen att dessa gör honom så obestridligt ond att han är mycket tacksam att använda i retoriken för ett krig. I det pågående kriget mot terrorismen åberopas därför Hitler regelbundet, och så skedde också i Gulfkriget. Saddam Hussein är ju t.o.m. mustaschpydd. Och när Milosevic Serbien fick sina fiskar varma så gjordes återigen jämförelser med Hitler. Ja t.o.m. Margaret Thatcher åberopade Hitler när hon försökte väcka liv i Churchills lysande krigs- och imperieretorik då hon skulle rädda Falklandsöarna ur de argentinska generalernas påstått bottenlöst onda grepp.

Och när Hitleretiketten klistrats på någon med tillräcklig retorisk skicklighet är det förstas ur opinionssynpunkt relativt enkelt att få stöd för en militärensats. Åtminstone så länge det inte kostar särskilt många egna soldaters liv.

Men en sak som sällan påtalas är att bilden av Hitlers ondska blivit allt tydligare med åren. När Hitler först började verka var det minsann inte så lätt för hans samtida att se klart vad som komma skulle. Hans eget folk bedårades och gav honom makten. Och självklart röstade inte den vanlige tysken på Hitler efter att ha för sitt inre öga skådat det kommande världskriget och dess förödelse, eller kanske rent av sin egen död i Stalingrad eller under bombningarna i Dresden. Nej Hitler väckte hopp. Hopp om bättre tider. Och han förvrängde synen på många. Inte bara på sitt eget folk utan också på andra länders medborgare inklusive deras politiker, som därför uppvisade ett grumligt omdöme som bidrog till att Hitler kunde i stort sett ostört förbereda sig för den världsbrand som han hela tiden haft i sitt ondskefulla sinne.

Vi kan naturligtvis alla tacka vår lyckliga stjärna att kriget sedan fick den utgång det fick. Och även om kriget var vedervärdigt genom alla groteska lidanden som drabbade vanliga människor så tycker de flesta att det var högst rättfärdigt att sätta stopp för Hitler på det enda sätt som var möjligt, dvs. genom användning av ett större militärt våld än det han själv mäktade bruka för att nå sina syften.

Men ett långt rättfärdigare, för att inte säga klokare, krig hade varit att sätta stopp för Hitlers vanvettiga planer långt innan han nått den militära styrka som krävdes för att sätta igång det hela. Men det hade krävt en förståelse av vad som var på väg att hända. Den fanns, men hos ytterst få, t.ex. Churchill. De flesta flackade dock med blicken, pratade vackert om fred och hoppades att allt skulle gå bra, om de nu alls anade oråd. Och därför gick det som det gick.

Många människors oförmåga att genomsåda Hitler hjälpte honom att göra andra världskriget till den fasaväckande orgie i ondskefullt våld som det blev. Men den fråga jag ställer är, vad skulle Hitler ha åstadkommit utan de många vanliga människornas blindhet och enfald?

Riktigt säker på svaret på den typen av frågor kan man aldrig bli, men från mitt perspektiv är det rimligt att föra fram två synpunkter med anledning av denna retoriska fråga. Den första är att om Hitlers samtida hade varit klokare än vad de var, och vidtagit åtgärder i enlighet med sin insikt, hade Hitlers inflytande kunnat reduceras så att det blev i paritet med hans omdöme, dvs. i stort sett inget. Min andra synpunkt är att Hitlers ondska är en sak, men vad skall man säga om alla vanliga människor som lät ondskan breda ut sig. Det går ju knappast att se detta som ett uttryck för godhet. Den brutala verkligheten är att Hitlers ondska fick näring och kunde blomma ut på grund av vanliga människors bristande moraliska omdöme och grådaskiga feighet. Hitlers höggradiga ondska är en smula tillspetsat uttryckt bara toppen på vår egen låggradiga ondska. Och den fråga som då kan ställas är förstås, vem var skyldig och vem var oskyldig till kriget?

När kriget väl var vunnet vidtog emellertid inga djupare försök att ställa och besvara en sådan fråga. Skulden för kriget lades i allt väsentligt på Hitler och hans nazistiska anhang. De framställdes som osedvanligt ondskefulla politiska värstingar som med demonisk retorisk skicklighet fört de flesta vanliga goda människor, inklusive många politiker, bakom ljuset.

Detta sätt att betrakta skuldfrågan innebar att, med några samarbetsmän som undantag, gemene man förklarades vara utan skuld till det inträffade. I bjärt kontrast till de oskyldiga vanliga människorna ställdes så den rena ondskan i form av Hitler och hans nazistiska hejdukar. Och denna rena ondska ansågs ha sitt exklusiva källflöde i Hitler och hans närmaste män. Idén att kraft till ondskan också kom från vanliga människor blockeras med detta synsätt.

Ur psykologisk synvinkel är denna skuldanalys högst tvivelaktig eftersom den tar bort fokus från följande utomordentligt viktiga fråga: Vad finns att lära av det inträffade ur just psykologiskt och existentiellt perspektiv?

Genom denna manöver blev således lärandet relaterat till den förskräckande erfarenheten begränsat till yttre ekonomiska och politiska förhållanden. Detta var naturligtvis bättre än inget, och nog så viktiga lärdomar gjordes. Keynesianismen fick t.ex. ett uppsving därför att dess idé om en balanserad konjunkturpolitik förmodades minska riskerna för den typ av lågkonjunktur som sågs som en viktig orsak till Hitlers framgång. Dessutom var Marshallhjälpen en lärdom dragen av en annan faktor av vikt som låg bakom Hitlers framgångar, nämligen den alltför stränga freden efter första världskriget. En fred som hade väckt starka känslor av s.k. revanschism som Hitler alltså slog politiskt mynt av.

Vidare underströks värdet av internationellt samarbete och respekt för mänskliga rättigheter. Därför bildades FN och en deklaration om just mänskliga rättigheter antogs. Och på det politiskt filosofiska planet fick Karl Popper betydande genomslag i den liberaldemokratiska delen av världen för sin skepsis mot utopiskt politiskt tänkande och sitt förordande av den s.k. stegvisa sociala ingenjörskonsten.

Med lärandet på det inre psykologiska planet blev det däremot inte särskilt mycket bevänt. I stället för djuplodande reflektioner kring hur en mänsklig

tragedi som nazismen kunde få den kraft och näring i människornas inre som krävdes för att den skulle bli yttre verklighet fick vi pekfingrar och allmänna retoriska fördömanden av nazismens vedervärdighet och ondska.

Men följderna av denna psykologiskt obearbetade hållning är att nazismens ondska i realiteten framställs som oförklarlig samtidigt som man hoppas att det skall gå att rida spärr mot ett återupprepande av den nazistiska tragedin genom att kombinera yttre politiska åtgärder med antinazistisk och antirasistisk propaganda, företrädesvis neutralt beskriven som information.

Därför har väl ingen undgått att få klart för sig hur fel, föraktligt och ondskefullt det är att vara nazist, vad är mera politiskt korrekt än detta? Men hur många förstår hur det kom sig att många vanliga och anständiga människor drogs skyddslösa in i den nazistiska malströmmen? Och hur många förstår det med den skärpa som krävs för att man skall vara immun mot ett liknande skeende i nuet?

Jag vet förstås inte exakt hur det förhåller sig, men jag befarar att vi inte är nämnvärt bättre rustade nu än på 30-talet. När jag är på mitt mest drastiska humör brukar jag säga att vår förmåga att upptäcka den nye Hitler är beroende av om han har mustasch och vill att hans anhängare säger ”heil” och så hans efternamn. Annars kan det bli svårt.

Det jag vill sätta i blickpunkten med dessa tillspetsade formuleringar är att vi enligt min mening inte har en tillräckligt klar och djup förståelse på ett psykologiskt och existentiellt plan av vad som verkligen stod på spel i kriget mot Hitler. Och därför är vi inte heller trots allt politiskt korrekt prat om demokrati och mänskliga rättigheter, antirasism och antinazism ja för den delen också antikommunism immuna mot att smittas av försåtliga totalitära ideologier. Och skälet är att de flesta av oss har en blind fläck för sådant som i vardagen är ett potentiellt, ej varseblivet och definitivt icke korrekt beskrivet stöd för just totalitära ideologier. Vi förstår inte att vi agerar och relaterar oss på sätt som håller dörren på glänt till den typ av ondska som nazismen representerar.

Detta framstår kanske som en kontroversiell ståndpunkt, och därför skall jag återkomma längre fram i nyhetsbrevet med utförligare resonemang kring varför jag menar att så är fallet. Nu nöjer jag mig med att konstatera att det dessvärre är högst osäkert om vi skiljer oss tillräckligt från 30-talets människor, som ju bevisligen inte förstod hur dörren till ondskan skulle bommas igen. Utan de var försvarslösa mot den förslagna demagogi med vilken Hitler utnyttjade människornas blindhet för att komma åt den inre mekanism som gav spelrum åt deras ondska. Den mekanism som fick dem att motståndslöst acceptera Hitlers syften som deras egna.

Men vad var det då som verkligen stod på spel i kriget mot Hitler? Detta är en helt central fråga eftersom svaret på den kan förväntas ge ett viktigt bidrag till bedömningen av vad som behöver stå på spel för att ett krig skall med fog kunna ses som rättfärdigt. Men för att jag skall kunna ge ett klart svar på den aktuella frågan behöver jag helt kort beröra vad jag anser vara den förmåga som definierar människoskapet, dvs. den förmåga förutan vilken vi inte skulle vara människor.

Enligt mitt sätt att se är det unikt mänskliga att det existerar en instans i det inre – den kan för enkelhetens skull kallas samvetet – som är en öppning till ett medvetande som går utöver det kortsiktigt egenyttningsriktade jaget. Vi kan kalla samvetet för själens röst, och själen är då ett begrepp som betecknar ett det enskilda jaget överskridande universellt medvetande, som när det uttrycks genom människan kan beskrivas med ord som altruism och den inkluderande och förvandlande kärlek som inte kan slå över i hat. En kärlek vars fulla närvaro i medvetandet gör ett berättigat hat omöjligt (för diskussioner om kärlek och berättigat hat se *Nyhetsbrev 4:2001*).

Samvetet som själens röst kan förstås viska lågt eller inte alls hörbart för människor som är solitt instängda i sin av sig själva definierade egenyttnings. Men hela tiden finns potentialen för att denna instängdhet skall kunna brytas genom att det inre örat börjar att registrera själens röst.

Så fort detta inträffar sker ett uppvaknande som rör den värdegrund utifrån vilken människan ifråga lever sitt liv. Ett uppvaknande som hör samman med en inre moralisk självreflektion som så länge den är levande och konstruktiv leder till en fortgående personlig moralisk utveckling. Och när detta hörsammade av själens röst blir fullständigt får det ytterligt långtgående verkningar som i den västerländska kulturkretsen beskrivits mest tydligt och dramatiskt av Jesus Kristus i Johannes 14:12 där han säger att ”Den som tror på mig, han skall också själv göra de gärningar jag gör; och ännu större än dessa skall han göra.”

Det jag försöker få fram är alltså att det unikt mänskliga är förmågan att via samvetet lyssna på själens röst. En röst som om vi hörsammar den fullt ut kallar oss att leva som de främsta av de helgon som beträtt vår jord. Människan besitter med andra ord en utvecklingspotential som om den värnas och vårdas gör henne till det som med mytologisk och religiös terminologi kan kallas ”gudarnas like”, till ett bevis för sanningen i påståendet att vi skapats till Guds avbild.

Märk väl att jag inte säger att denna utvecklingspotential förvaltas imponerande väl av de flesta människor, utan jag säger bara att den finns, och att det är dess existens som gör oss till människor. Men även detta verkar kanske väl högtravande i en tid där det på grund av framgångarna inom genforskningen närmast utbrutit ett biologistiskt dille som gör det politiskt korrekt att betrakta människan som ett slags däggdjur.

Jag förnekar inte att människan både kan spela apa och bete sig som ett svin, men för övrigt anser jag i likhet med litet-är-vackert-ekonomen Ernst Schumacher att det är lika begåvat att betrakta människan som ett djur som att betrakta ett djur som ett slags växt – att t.ex. beskriva en kanin som ett skuttande kålhuvud.

För alla som kan bortse från de politiska korrekta försöken att göra människan till ett slags djur är det därför inget högtravande i att erkänna att människan har ett slags gudomlighetens bomärke instämplat i sig. Ett bomärke som kan komma till fullt uttryck genom de människor som behagar hörsamma själens röst.

Så då åter till frågan om vad som verkligen stod på spel i kriget mot Hitler. För de allra flesta är det mest fruktansvärda med Hitler och hans nazister att de lyckades starta en världsbrand där fullständigt hänsynslöst krigiskt våld kombinerades med systematisk och verkligt vedervärdig folkutrotning. Om man ser till de yttre konsekvenserna av Hitlers framfart drar man alltså lätt slutsatsen att kriget mot honom utkämpades för fred och frihet, ja respekt för mänskliga rättigheter i vid bemärkelse och därmed mot rasism. Och detta är naturligtvis helt korrekt. Men den djupare dimension av kriget som jag vill försöka frilägga rör inte våld och utrotning utan den har med själva människoskapet att göra.

Som jag uppfattar saken var det verkligt skrämmande med Hitler varken våld eller utrotning utan att han gjorde ett djärvt och förödande skickligt försök att genom rädsla och avancerat illusionsmakeri utrota det fria samvetsbaserade tänkandet, och därmed allt civilkurage och all verklig personlig integritet. Han försökte helt enkelt utsläcka den fria skapande anden genom att reducera människorna till ideologiska marionetter som utan att blinka verkställde hans vämjeliga planer.

Nazismen handlade bara på ytan om våld och folkutrotning. I själva verket var den ett djupt ondskefullt försök att avhumanisera människan genom att blockera samvetets röst. Ideologins innehåll var underordnat det större syftet att skapa ett samhällsklimat så bokstavligen själs- och samvetsdödande att all mänsklig moralisk resning och framför allt all moralisk reflektion skulle omöjliggöras.

Men inte nog med det. När samvetet dör eller åtminstone blockeras effektivt blir människan ett fogligt offer för allsköns manipulationer. Så det Hitler och hans centrala krets försökte åstadkomma var strängt taget att förvandla de underkuvade människorna till ett slags högintelligenta "husdjur" som kunde dresseras för den nazistiska ideologins perversa syften. Samvetsutsläckningen skulle borga för att uppror var lika troliga som att grisarna i grisfabriken reser sig mot sin ägare.

På ett djuppsykologiskt och existentiellt plan gällde alltså kriget mot Hitler vår rätt att fortsätta att vara människor. Detta påstående kanske framstår som överdrivet, men enligt mitt synsätt var det just detta som det handlade om. Vi kan tycka att kärnpunkten för Hitler var en vanvettig rasistisk ideologi som ledde till orgier i våld, förstörelse och folkutrotning. Och att han därmed var ett slags dödens handgångne man.

Men hans döds Kult gick djupare än driften att döda allt som hotade den rena rasen. Han ville döda det som gör människan till människa. Han ville göra henne till en levande död, till en foglig, bokstavligen samvetslös varelse utan förmåga till moralisk reflektion och utveckling.

Detta är den yttersta kränkningen av människan. Och märk väl att jag inte skriver de mänskliga rättigheterna. Hitlers brott mot de mänskliga rättigheterna är onekligen väldokumenterade och anses tillfullo beskriva hans ondskas. Men det var värre än så. Föreställningen om mänskliga rättigheter förutsätter att människan är människa. Men Hitler ville för gott "avmänskliga" människan. Det är detta som är den yttersta kränkningen. Hon skulle bli ett redskap för honom.

Och likt en onskans främste furste skulle han släcka det inre ljuset och tysta själens röst. Människan som en robot av kött programmerad av Hitler och hans ideologiska arvingar. Anden skulle tappa sitt fotfäste i världen. Varde mörker.

Det jag försöker få fram är alltså att Hitlers brott mot de mänskliga rättigheterna hade en alldeles särskild och otillräckligt betonad och förstådd dimension nämligen en radikal kränkning av och försök att helt blockera, ja t.o.m. förstöra, människans andliga väsen. Det är alltså en sak att han med osedvanlig grymhet och i plågsamt stor skala kränkte sina fienders mänskliga rättigheter men han försökte också kränka allas, dvs. såväl sina fienders som sina sympatisörers, rätt till sitt andligt definierade människoskap.

Man kan helt enkelt säga att i Hitlers och nazismens värld saknar de mänskliga rättigheterna innehåll och värde inte i första hand för att man är motståndare till dem utan för att man definierar om människan till en varelse som inte kan med fog göra anspråk på det som omfattas av begreppet mänskliga rättigheter. Den nazistiska människan saknar inte mänskliga rättigheter därför att den nazistiska ideologin är motståndare till dem utan därför att den sanna nazistiska människan är en varelse där de mänskliga rättigheterna är irrelevanta för hennes storhet. Den vinner hon i stället i uppgåendet i det renrasiga folkets av Führern egenmäktigt definierade syfte.

Tydligare än så här kan jag inte uttrycka essensen i det andliga förstörelseprojekt som nazismen djupast sett är, och därför är det enligt min mening alldeles uppenbart att när vi människor nu var tillräckligt moraliskt omdömeslösa, andligt skumögda och lomhörda för att inte förstå att nazismen borde ha kvävts i sin linda så fanns det till sist inget rättfärdigare att göra än att krossa detta onskans välde med militära medel. Därför måste slutsatsen dras att det verkligen finns rättfärdiga krig. Allt annat är en illusion.

På det här stadiet i mina resonemang finns det anledning att påminna om att det finns ett omfattande och skarpslipat tänkande kring just det rättfärdiga kriget, som har sitt ursprung i den katolska tanketraditionen. Detta tänkande går i vissa delar tillbaka på kyrkofadern Augustinus, medan det var Thomas av Aquino som i sin *Summa Theologica* gjorde den första riktigt systematiska framställningen av det som utvecklats till tanketraditionen om vad som krävs för att ett krig skall kunna betraktas som rättfärdigt.

Jag ämnar inte här försöka ge någon helhetsbild av denna tanketradition och dess olika debatter och stridsfrågor utan nöjer mig med att konstatera att tänkandet handlar dels om att uppställa kriterier för när det kan anses vara rättfärdigt att använda krig som ett medel att lösa en konflikt (jus ad bellum), och dels om att fastställa normer för krigsföringen under ett s.k. rättfärdigt krig (jus in bello).

Och den relativt omfattande diskussion som jag har fört kring vad som verkligen stod på spel i kriget mot Hitler och nazismen rör ett centralt kriterium nämligen att det måste finnas en rättfärdig anledning till kriget. Och den slutsats jag dragit är att Hitlers höggradiga brott mot de mänskliga rättigheterna inklusive hans försök att beröva människorna deras rätt till sitt andligt definierade människoskap är en fullgod anledning att starta ett rättfärdigt krig.

Av detta kan man dock inte utan vidare dra slutsatsen att kriget mot terrorismen inklusive kriget mot talibanerna bör betraktas som rättfärdigt. Utan först måste frågan ställas om hur stora brotten mot de mänskliga rättigheterna måste vara för att det skall kunna anses vara rättfärdigt att sätta stopp för dem genom krig. Måste de vara lika svåra som Hitlers? Eller räcker det med lindrigare brott? Och vad är i så fall lindrigare brott? Betyder det att färre personer måste vara drabbade eller betyder det att graden av ondska, hur nu den skall fastställas, måste vara väsentligt lägre?

Dessa frågor är i och för sig lätta att ställa, men det är betydligt svårare att finna klart definierade och allmänt accepterade svar på dessa och liknande nog så viktiga frågor. I försöken att hitta något slags svar ämnar jag börja med att ge en schematisk bild av synen på människorättsfrågornas betydelse i den internationella politiken genom att titta lite på vilken politik som faktiskt bedrivits under den s.k. efterkrigstiden.

Det som kom att forma större delen av denna epok var förhållningssättet till Stalin och hans välde omedelbart efter krigsslutet. Sovjetunionen hade obestridligen lämnat ett ytterst väsentligt bidrag till besegrandet av Hitler, men lika obestridligt var att Stalins brott mot de mänskliga rättigheterna inte var obetydliga i förhållande till Hitlers bedrifter på området. Med hänvisning till antalet offer för deras vedervärdiga vålden skulle man utan vidare kunna hävda att det inte fanns någon nämnvärd skillnad i graden av ondska i deras förehavanden.

Och när det nu ändå var så att kriget mot nazismen hade varit en storslagen strid om människans rätt till sitt andliga väsen och om värdet av respekten för de mänskliga rättigheterna så skulle man i konsekvensens namn ha kunnat hävda att Sovjetunionen under Stalins ledning inte borde betraktas och behandlas som en fullvärdig segrarmakt. För om man gjorde det så skulle man sälja ut sin egen trohet mot de principer för vilka kriget hade utkämpats.

Den fråga som segrarmakterna skulle kunna ha ställt sig var alltså varför en sådan brutal härskare som Josef Stalin, bara för att han i väsentlig mån bidragit till Hitlers krigsnederlag, skulle belönas med att få fortsätta att plåga sina medborgare med sin säregna blandning av utopisk kommunistisk retorik och en fullständigt hänsynslös och människorättskränkande politik som grovt sett var i paritet med Hitlers insatser? Och så skulle man efter vederbörlig eftertanke ha kunnat komma fram till ståndpunkten att man i konsekvensens och principfasthetens namn måste driva Stalin och hans anhang från makten, om nödvändigt med hjälp av atombomben.

En kombination av otillräcklig förståelse för de principer för vilka kriget hade utkämpats och ren krigströtthet gjorde emellertid att Stalin fick sitta i orubbat bo. Och visst är detta lätt att förstå. Att direkt efter det lyckliga krigsslutet notera att en av segrarmakterna var av i stort sett samma skrot och korn som den makt man tillsammans just besegrat, och att de principer till försvar för vilka kriget hade utkämpats faktiskt vid konsekvent tillämpning krävde att en av segrarmakterna fick samma behandling som Tyskland var en synnerligen motbjudande slutsats

efter ett långt och svårt krig. Vi ville ha fred, och då fick det bli som det blev med principerna.

Ur en del synvinklar kan ju detta också verka omdömesgillt. Varför starta ytterligare ett krig omedelbart efter ett redan outhärdligt grymt krig bara för några principers skull? Någon måtta får det väl ändå vara? Och tänk på alla liv som sparades. Ja visst låter det bra. Men bilden är ingalunda entydig för vi vet också en hel del som inte blev följden av att Stalin i praktiken fick fria händer. Lidandet i Gulag stoppades inte, Stalins införlivande av Östeuropa i den sovjetiska maktsfären stoppades inte heller, vi slapp inte det kalla kriget, och när Stalin väl lyckats förse sig med kärnvapen så slapp vi definitivt inte en kärnvapenupprustning som styrdes av föreställningen om MAD (mutual assured destruction).

Vi kan därför konstatera att när det gäller människorätsfrågorna, som ju står i fokus i just detta resonemang, så är det uppenbart att det medvetet eller omedvetet tagna beslutet att ge Stalin fria händer fick till följd att hela kallakrigsepoken kom att präglas av att dessa helt underordnades den hårda maktkampen mellan blocken. När helst det ansågs politiskt nödvändigt höll västblocket med USA i spetsen strängt taget vilka människorättskränkande diktatorer som helst under armarna eller blundade åtminstone för deras bedrifter. Bara de inte var ”soft on communism” som det hette på den tiden så gick det mesta an.

Att Sovjetunionen och Kina inte var vapendragare för demokrati och mänskliga rättigheter var inte mer än väntat, men beslutet att se mellan fingrarna med Stalin försatte det USA-ledda västblocket i en situation där klokhets i dess maktutövning inte räckte till något annat i den internationella politiken än att hänge sig åt samma smutsiga spel som den totalitära kommunismens båda starkaste makter.

På retorikens plan var emellertid allt frid och fröjd. Västmakterna och framför allt USA framhöll sin föredömlighet när det gällde demokrati och mänskliga rättigheter, men i den internationella politikens praktik var som redan påpekats verkligheten en helt annan. Med hänvisning till olika s.k. realpolitiska överväganden kunde man naturligtvis hävda att det inte fanns något annat val. Och att medlen dessutom på lång sikt ändå skulle helgas av ändamålet att få genomslag för demokrati och mänskliga rättigheter.

Att fullständigt avvisa detta resonemang låter sig kanske inte göras om man vill inta en politiskt realistisk hållning, men det finns ingen anledning att blunda för att handlingslinjen ifråga innebär att ett pris måste betalas. På hemmaplan verkar nog retoriken någorlunda trovärdig, men för dem som fått underkasta sig olika USA och västmaktssponsrade diktatorer är det strängt taget omöjligt att dra någon annan slutsats än att vackert prat om demokrati och mänskliga rättigheter på hemmaplan inte är mycket att bry sig om när den politiska praktiken visar att säkrande av egen makt och kontroll över resurser är det som verkligen styr agerandet.

Dessa politiska realiteter gör det självfallet svårt för vissa länder och folk att i den nuvarande situationen reservationslöst ställa upp på bilden av USA (och västvärlden) som fullt trovärdiga förkämpar för mänskliga rättigheter. Det finns ju trots allt ett ”syndaregister”. Hur många sydamerikanska diktatorer har inte fått USA:s stöd? Shahens av Iran främsta meriter fanns knappast på människorättsområdet, men han var västs man. Och när ayatollorna störtade honom togs Saddam Hussain av alla tvivelaktiga ledare i USA:s sold. Vilka insatser för demokratin och människorätten gjorde USA i Vietnam? Pol Pot tilläts däremot härja i stort sett fritt. Den filippinske despoten Ferdinand Marcos hölls under armarna i det längsta. Och på hela den afrikanska kontinenten har de mest förskräckliga diktatorer och gerillaledare åtnjutit stöd från USA och andra västmakter (t.ex. Frankrike).

Naturligtvis kan man två sina händer och säga att allt detta blev nödvändigt på grund av ondskans imperium, dvs. Sovjetunionen. Och det är förstås korrekt ur en ytlig synvinkel. Men som jag har försökt visa så spelade den USA-ledda västvärlden en helt central roll som fadder till det totalitära Sovjetväldet och det kalla kriget genom att inte direkt i samband med andra världskrigets slut stå upp med tillräcklig konsekvens för de principer som hade stått på spel i kriget mot Hitler och nazismen.

Med ett slags ”härtilll var jag nödd och tvungen-attityd” blundar i synnerhet USA för dessa politiska realiteter och framställer sig självt som demokratins och människorättens obefläckade exponent och främste gynnare. Men en intressant fråga är hur denna smickrande självbild svarat mot verkligheten när USA:s förevändning och ursäkt för tvivelaktigt agerande ur människorättssynpunkt faktiskt upphörde att existera i och med Sovjetunionens sorti ur världshistorien. Har det blivit helt andra tongångar?

Ja i viss mån har det blivit det. Människorättsfrågorna har kommit högre på den internationella politiska agendan. Och åtminstone två krig har utkämpats med människorättsfrågorna som relativt viktiga motiv. Även om de inte var de enda motiven. Och jag tänker förstås på Gulfkriget och på NATO:s insatser för att sent omsider sätta stopp för Milosevic vanvettiga manövrer.

I Gulfkriget var det folkrättsvidriga försöket att göra Kuwait till en provins i Irak och underställa Kuwaits medborgare den synnerligen brutala irakiska diktaturen ett viktigt människorättsmotiv för beslutet att gå i krig. Och det underlättade förstås bildandet av den stora USA-ledda koalitionen mot Irak. Saddam Hussains försök att skaffa massförstörelsevapen gjorde det också angeläget inte minst för grannstaterna att ställa upp på tanken att vingklippa, alternativt störta den irakiska regimen. Men pricken över i:et i motivbilden var med all sannolikhet behovet att försöka säkra den politiska stabiliteten i hela Mellanöstern till fromma för produktionen av olja.

Kriget mot Milosevic var däremot ett mera renodlat krig på folkrättens och människorättens grund. Här fanns ju inte direkt några naturresurser att säkra. Men samtidigt, och kanske därför, var tveksamheten mot ingrepp med vapenmakt mycket stor. Och vidriga tragedier hann utspelas inte minst i Bosnien. Så småningom växte dock beslutet fram att i den postsovjetska och europeiska

integrationens era skulle västeuropeiska och kristna människor, ja även bosniska muslimer och likaledes muslimska albaner, inte behöva utstå ett förtryck motiverat av halv- eller helrasistisk galenskap som en gammal kommunistisk diktator valt som retoriskt instrument för att klamra sig fast vid sin maktposition.

Men trots dessa båda i olika utsträckning människorättsmotiverade krigsinsatser är bilden ingalunda entydig. Det finns följaktligen ett flertal exempel där det skulle kunna vara motiverat med allt från kraftfulla påtryckningar till direkta insatser av fredsskapande eller fredsframtvingande natur i människorätts namn, där i praktiken mycket lite har hänt. Jag har ju redan nämnt hanterandet av situationen i Somalia, där fruktansvärda förhållanden inte bara på människorättsområdet inte hindrade USA från att dra sig ur ett försök till fredsskapande. Och vad gjordes för att förhindra de utomordentligt tragiska händelserna i Rwanda? Och på vems nåd satt Zaires president Mobuto, och vem tar ansvar för efterbörderna till hans välde? När skall någon sätta makt bakom sina ord i förhållande till Robert Mugabe? Eller skall hans psykopatiska maktmissbruk få fullständigt förstöra Zimbabwe. Och så har vi den käre ledaren, Kim Jong Il.

Och hur ser människorättsituationen ut i arabvärlden? Det är ju en sak att Saddam Hussain fick en rejäl knäpp på näsan, men vad har egentligen ändrats av detta? Det mesta är sig likt, och det betyder att det är så och så med respekten för människorätten. Situationen lämnar i själva verket mycket övrigt att önska. Men på vilken sida står USA och västvärlden? För att uttrycka det drastiskt så är läget det att så länge det är lättare att köra bilar på bensin än på mänskliga rättigheter så väljer västvärlden att stödja maktfullkomliga diktatorer som verkar kunna hålla den politiska ordning som krävs för att oljeproduktionen skall fungera. Detta är alltså människorättspolitik reducerad till värnandet av de egna medborgarnas mänskliga rätt att fortsätta sin konsumtion av oljeprodukter.

En liknande attityd finns i förhållande till Kina som ju genom sina försök att modernisera ekonomin erbjuder löften om en gigantisk marknad av välbeställda och köpsugna kineser. Och vem anser sig då ha råd att bråka alltför mycket om mänskliga rättigheter?

Dessa högst schematiska nedslag i efterkrigstidens politiska verklighet har jag gjort för att söka svar på frågan om hur stora brotten mot de mänskliga rättigheterna måste vara för att det skall kunna anses vara rättfärdigt att sätta stopp för dem genom krig. Och den bild som träder fram är mycket oklar och motsägelsefull. Att kriget mot Hitler gällde både människornas rätt till sitt eget andligt definierade människoskap och vikten av respekt för de mänskliga rättigheterna är en sak, men insikten om vad som verkligen stod på spel i kriget blev inte tillräckligt djupgående. På retorikens plan har västmakterna med USA i spetsen framställt sig som obefläckade banerförare för demokrati och mänskliga rättigheter. Men i den politiska praktiken har principerna svikits gång efter annan.

Det är däremot ostridigt att människorätsfrågorna blivit viktigare på senare tid, i synnerhet sedan Sovjetunionens fall då ju paradförevändningen för stöd till ur människorättsynpunkt tvivelaktiga härskare upphörde. Människorätsfrågorna

har t.o.m. blivit så viktiga att de vid några tillfällen bidragit till motivbilden när beslut skulle fattas om krigsinsatser. Men detta betyder inte att det utvecklats några stabila och universellt tillämpliga bedömningsgrunder för när brott mot människorätten skall anses vara tillräckligt svåra för att utgöra rättfärdig grund för olika påtryckningar och ingrepp – inklusive krig – för att sätta stopp för människorättsbrotten ifråga.

Det finns ingen anledning att hymla med det faktum att andra överväganden än människorätten fortfarande spelar den avgörande rollen både vid beslut om krigsinsatser och i andra typer av insatser t.ex. av fredsskapande eller fredsframtvängande natur. Så är t.ex. säkrandet av den egna makten, och tryggandet av tillgången på naturresurser som man är beroende av i praktiken långt viktigare än människorättsfrågor. Och som fallet Kina visar så räcker alltså förhoppningen om kommande ekonomiskt utbyte som motiv för att människorättsfrågorna skall tonas ner tillräckligt för att inte störa de ekonomiska möjligheterna.

Dessutom varierar bedömningen av allvarlighetsgraden i brotten mot människorätten med vem som drabbas. Detta visas inte minst av kriget mot Milosevic Serbien. Visst var människorättsbrotten vidriga i det sönderfallande Jugoslavien, men de stod ingalunda i någon klass för sig. Värre saker förekommer utan att särskilt många ögonbryn höjs, och utan att det överhuvudtaget övervägs någon interventioner för att sätta stopp för det hela. Det är som att t.ex. afrikaner, och nordkoreaner inte har samma värde ur människorättsynpunkt som medborgarna i den västerländska kultursfären.

Det är alltså mitt i denna komplicerade bild av människorättsens position i den internationella politiken som man hamnar om man skall försöka göra en någorlunda rättvisande bedömning av om det beramade kriget mot terrorismen kan betraktas som rättfärdigt.

Men innan jag fäller mina slutliga omdömen i denna sak skall jag helt kort beröra hur kriget motiverats enligt folkrätten. När det militära anfallet mot Afghanistan inleddes inrapporterades detta till FN:s säkerhetsråd som självförsvaret enligt artikel 51 i FN-stadgan. Detta är inte en självklar tolkning av FN-stadgan. Denna innehåller ett våldsförbud med två undantag, självförsvaret och säkerhetsrådets tvångsmakt. Dessutom var den ursprungligen tänkt för angrepp mellan stater.

Den centrala frågan är därför om det verkligen är folkrättsenligt att åberopa självförsvaret mot internationella terrorister och att den utövas genom massiva bombningar mot den stat som härbärgerar dem. Och ytterligare en folkrättslig komplikation är förstås om det är rimligt att börja sitt självförsvaret en månad efter det att den attack upphört som man försvarar sig mot.

Folkrätten inklusive tolkningarna av FN-stadgan är inte huggna i sten som 10 Guds bud så därför sker en kontinuerlig utveckling på folkrättsens område genom beslut fattade av statsamfundet som reaktion på olika politiska kriser. Och i det aktuella fallet är det ingen tvekan om att stora delar av statsamfundet har erkänt USA:s rätt till självförsvaret mot Afghanistan, ett självförsvaret som betecknas som

preventivt för att undanröja invändningar mot den tidsmässiga fördröjningen. Självförsvaret är alltså riktat mot eventuella kommande terroraktioner.

Huruvida det finns anledning att betrakta detta beslut som ett nytt folkrättsligt prejudikat som med rimlig lätthet kan tillämpas i fortsättningen om så skulle bli nödvändigt är enligt min mening högst oklart. Att som i det aktuella fallet tänja på folkrätten i riktning mot en prejudicerande nytolkning är onekligen lättare om terrorangreppen utgår från en stat med knappa maktresurser som Afghanistan.

Man behöver bara göra antagandet att vi i en framtida något annorlunda politisk situation hade fått uppleva en attack där terroristerna hade sin bas i t.ex. oländiga delar av Kina, eller att det hade varit en avläggare till den japanska sarinspridande sekten Aum Shinrikyo som stått för attacken. Vad skulle då USA ha gjort med sin nu som fullständigt självklar utropade rätt till preventivt självförvar. Rejala bombattacker på Kina respektive Japan för att fälla deras regimer om den minsta tvekan kunde förmärkas när det gällde tillmötesgåendet av olika amerikanska krav? Som var och en förstår är detta ingalunda självklart.

Detta tankeexperiment visar alltså tydligt att en helt central orsak till att reaktionen på terroristattackerna mot USA blev som den blev är just att Afghanistans talibaner förfogade över tillräckligt få maktresurser. Den här typen av kraftmätningar följer i stort sett samma mönster som vanliga slagsmål. Den som är stor och stark kan kosta på sig att vara ännu kaxigare om motståndaren är jämförelsevis liten och svag.

Efter denna korta redovisning av det folkrättsliga läget har jag lagt den teoretiska grund som behövs för att jag skall kunna fälla några sammanfattande omdömen om insatserna i Afghanistan.

För det första vill jag säga att de är förståeliga. Rent mänskligt sett är det att begära mycket att sådana hänsynslösa gärningar som terrordåden i USA skall kunna leda till ett mognare gensvar än vackert beskriven och motiverad betalning för gammal ost. Detta är dock inget försvar för reaktionerna, eller ett uttryck för en övertygelse att de långsiktiga konsekvenserna kommer att bli goda eller något i den stilen. Hur situationen kommer att utvecklas lär helt enkelt visa sig.

För det andra är insatserna i Afghanistan sanktionerade av ett stort antal länder. Detta skänker dem en air av legalitet även om det är högst osäkert om den tänjning av folkrätten som ligger bakom sanktioneringen kommer att visa sig vara en prejudicerande nytolkning med framtida konstruktiva rättsverkningar.

För det tredje är insatserna i Afghanistan extra frestande av två orsaker. Dels det faktum att talibanregimen förfogade över relativt få maktresurser och dels att följden av framgångsrika krigsinsatser kan bli en solid politisk och militär närvaro i Centralasien, dvs. inte bara i Afghanistan utan i olika postsovjetiska republiker. Denna närvaro bedöms med all sannolikhet som strategiskt betydelsefull av den amerikanska ledningen inte bara för att den är så att säga både på Rysslands och Kinas bakgårdar utan framför allt för oljetillgångarna i regionen.

Och för det fjärde kan man om insatserna i Afghanistan säga att oavsett möjliga teoretiskt sofistikerade funderingar kring krigets rättfärdighet så är det många som mer eller mindre motvilligt eller rent av med förtjusning konstaterar att kriget i varje fall är högst berättigat. För vilken förespråkare för frihet och demokrati, ja för mänskliga rättigheter i vid bemärkelse, saknar talibanregimen eller känner sig vemodig över att al Qaidas träningsläger inte kan fortsätta med sin verksamhet?

Kriget mot terrorismen är dock något betydligt mer omfattande än attackerna mot Afghanistan om man får tro president Bush. Och varför skulle man inte göra det? Han har blivit allt tydligare i frågan om vilken form detta krig skall ta, och efter sitt tal till nationen häromveckan (29 januari 2002) med klara utpekanden av Irak, Iran och Nordkorea verkar det vara en tidsfråga innan de amerikanska vapnen kommer till användning på nya krigsskådeplatser.

Vilken inverkan en sådan eventuell vändning av de militära insatserna kommer att få på sammanhållningen i den koalition av stater som stått bakom insatserna i Afghanistan är oklart. Det är i varje fall ingen självklarhet att de med automatik kommer att betraktas som en i princip redan sanktionerad fortsättning av det s.k. preventiva självförsvaret. Och dessutom är det ingen självklarhet att direkta attacker mot t.ex. Saddam Hussains Irak inte skulle kunna få svårhanterliga konsekvenser även rent militärt. Med all sannolikhet är det så att om Saddam förstår att USA ämnar använda de militära insatser som behövs för att störta honom, så önskar han dra så många med sig som möjligt i sin egen undergång. Hans drömscenario torde i så fall vara attacker mot Israel med giftgas eller andra biologiska stridsmedel eller rent av något slags atomvapen.

Men i stället för att spekulera om hur fortsättningen av kriget mot terrorismen kan komma att se ut, och då också bedöma sannolikheten för att det hela skall spåra ur på det ena eller andra obehagliga sättet skall jag nu efter många teoretiska om och men försöka besvara frågan om kriget mot terrorismen är rättfärdigt.

En sammanvägning av de fyra sammanfattande omdömen om insatserna i Afghanistan som jag just nämnt leder för många med all sannolikhet till slutsatsen att kriget mot terrorismen inte bara är berättigat utan faktiskt också rättfärdigt, även om det kan kännas obehagligt att tänka på riskerna förknippade med en fortsättning efter Afghanistaninsatsen. En fortsättning som alltså kan komma att betyda krig mot flera stater som betraktas som viktiga noder i det globala terroristnätverk som visade sitt fula tryne genom dåden i USA.

För min egen del räcker dock inte detta. Utan jag tillämpar strängare kriterier som går tillbaka på mina resonemang om vad som verkligen stod på spel i kriget mot Hitler och nazismen, och som var grunden för min bedömning att detta krig verkligen var rättfärdigt.

Jag har tidigare använt formuleringen att kriget mot Hitler gällde både människornas rätt till sitt andligt definierade människoskap och vikten av respekt för de mänskliga rättigheterna. Och det som i kvalitativt avseende gjorde Hitlers insats så djupt ondskefull var hans försök att eliminera människans fria

samvetsbaserade tänkande, och därmed allt civillkurage och all verklig personlig integritet. Men en sida av Hitlers ondskefullhet var också av kvantitativ natur. Den hade helt enkelt att göra med hans utomordentligt stora skicklighet när det gällde att få utväxling på sin ondska. Han lyckades ju dra in i stort sett hela Europa och USA och indirekt stora delar av övriga världen i den destruktiva malström som vi kallar andra världskriget.

Centralt för min bedömning av om kriget mot terrorismen måste anses vara rättfärdigt eller ej är alltså dels om själva den bärande idén bakom al Qaida och övriga beslätade terrorgrupper och deras statliga och eventuella andra beskyddare kan mäta sig med Hitlers nazism när det gäller graden av ondska och dels om det finns anledning förmoda att dessa samlade terrorgrupper besitter en förmåga att få utväxling på denna ondska som går utöver ett och annat i och för sig vedervärdigt terrordåd. Och det jag har i åtanke skulle t.ex. kunna vara ett storskaligt krig mellan exempelvis den muslimska och den kristna världen.

Så vitt jag kan bedöma är den bärande idén bakom de aktuella terrorgrupperna, dvs. deras ideologiska kärnpunkt, en apokalyptisk utvecklings- och historievision av islams triumf i hela världen. Man har alltså en djupt fanatisk övertygelse om att den ondskefulla västerländska judiskt-kristna moderniteten, som dessutom på det mest avskyvärda sätt håller på att äta sig in i den muslimska världen genom korrupta västmaktsstödda ledare, nu har kommit till den ödesmättade stund i sin dekadenta utvecklingshistoria då den apokalyptiska slutpunkten kan sättas. I denna dramatiska historievision har det fallit på de rättrogna terroristernas ödeslott att göra de insatser som krävs för att få fart på den storslagna världsbrand som skall för gott rena världen från de otrognas moderna idéer och se till att den sanna trons upphöjda välde upprättas till Allahs oförlikneliga ära.

Denna typ av apokalyptisk historievision är inget unikt för den muslimska världen. Den finns t.ex. redan i asatron där ju hela gudaordningen går under i Ragnarök, och den finns i den kristna föreställningsvärlden där framför allt Uppenbarelsebokens visioner ger mäktig inspiration till alla dem som vill se världen renad från synd och Människosonen återkomma i sin fulla härlighet.

Nazismen bygger också på en apokalyptisk historievision, fast med politiska förtecken. Hitler uppfattar sin mission som att rena världen från rasorenhet och undermänniskor. Och instrumentet är krig och riktad folkutrotning. Ur den apokalyptiska världsbranden skall sedan det ariska herrefolkets rike träda fram i all sin glans.

En annan och politiskt mycket viktig västerländsk apokalyptisk historievision har formulerats av Karl Marx. I det historiedrama som han målar upp spelar proletariatet en roll som motsvarar den roll som den återkommande Kristus, Människosonen, spelar i den kristna apokalypsen. Och genom proletariatets revolution grundas genom ett slags och upp och nedvänd apokalyptisk logik ett jordiskt rike som antas komma att fungera på ett sätt som inte står den himmelska storslagenhet efter som präglar det konventionella kristet religiösa apokalyptiska perspektivet.

I nutiden har det kristna uppenbarelseboksperspektivet överraskande nog tjänat som inspiration till den sarinspridande japanska terrorsekten Aum Shinrikyo som alltså är en hybrid av buddhism och apokalyptiskt kristet tänkande. Och denna sekt representerar vad man skulle kunna kalla apokalyptisk terrorism.

Efter dessa korta utblickar både mot nutiden och historien anser jag det vara ostridigt att al Qaida och dess sympatisörer i det globala terroristnätverk som står i centrum för kriget mot terrorismen är just ett exempel på apokalyptisk terrorism.

När det gäller synen på den egna rollen så är dessa terrorister därför jämförbara både med gruppen kring Hitler och t.ex. Lenins bolsjeviker. Dessa sistnämnda såg sig ju som proletariats revolutionära förtrupp vars oundvikliga historiska ödesroll var att få igång den världsrevolution som skulle leda till födelsen av det från borgerskapets ondska fullständigt renade kommunistiska paradiset.

När det gäller det politiska innehållet står al Qaida terroristerna av allt att döma för en variant av muslimsk fascism. Budskapet är utomordentligt reaktionärt och med närmast försumbara eftergifter för vad som faktiskt hänt på olika områden sedan Muhammeds dagar verkar terroristerna eftersträva ett samhälle byggt på deras egen bokstavstroga tolkning av denna mytiska tid. Och likt alla reaktionärer är våldet centralt för uppnåendet av de egna som sublimes uppfattade målen.

Av de här analyserna framgår att al Qaida terroristerna och för den delen deras talibanska beskyddare är i dåligt sällskap. Deras apokalyptiska muslimska fascism har därför trots skillnaderna i de eftersträvade målen avgörande principiella likheter med framför allt nazismen men också med kommunismen, fast då i första hand med den typ av modernitetsföraktande kommunism som Pol Pot utövade i Kambodja.

Detta betyder att det idémässigt finns tillräcklig grund för al Qaida terroristerna att begå de vidrigaste brott mot människorätten, ja mot själva mänskligheten, för att tvinga sina uppfattningar och sitt samhällsideal på så många som möjligt. Detta är dessutom beklagligtvis redan bevisat i praktiken. Och deras överhettade apokalyptiska övertygelse om sin gudomligt välsignade mission gör dem mycket svåra att avskräcka. Döden blir för den enskilde terroristen knappast ett hot utan en kröning till martyrskap.

Det är denna oavskräckbarhet, denna fullständiga inlåsning i egna fanatiska och djupt hatiska föreställningar som är det skrämmande med denna typ av människor och grupper. Att möta deras hållning är som att möta något icke fullt mänskligt. Att ha olika uppfattningar är ju långt ifrån något ovanligt oss människor emellan, men vi brukar hantera detta genom dialog. Vi öppnar oss för varandra, penetrerar våra olika bevekelsegrunder och synsätt och finner ofta lösningar på våra motsättningar. Dialogprocessen missköts i och för sig nästan alltid och därför får vi lösningar som är instabila och innehåller olika grader av manipulation och tvång. Men kommunikationen bryts sällan helt. Och när den gör det så urartar situationen i allmänhet förr eller senare till våld.

Den apokalyptiske fanatikern har den egenheten att han definitionsmässigt utesluter dialog, dvs. jämlik och öppen kommunikation. Och det är detta som är så djupt provocerande och problematiskt både på ett personligt och samhälleligt plan.

Egentligen avsvär sig den fulländade apokalyptiske fanatikern kärleken. Han, för det är ju oftast en han, vägrar att ge sig hän åt den ömsesidigt bekräftande, upprättande och utvecklande process som hör samman med relationer präglade av kärlek. Och föga överraskande utmärks den här typen av personer och rörelser av en förskräckande kvinnosyn.

Det som är det mest skrämmande med den apokalyptiske fanatikerns kärleksavvisande och därmed hatiskt låsta och dialogvägrande hållning är att den väcker en djup rädsla som för den som förstår tecknen avslöjar svagheterna i omvärldens förmåga att uttrycka kärlek. Ett sätt att dölja den egna bristande kärleken är att låta sig dras in i den apokalyptiske fanatikerns kraftfält och låta sig omvändas och bli en likasinnad. Och ett annat sätt är att avskilja sig fullständigt från den apokalyptiske fanatikern och se honom som alltigenom ond, och därmed underförstått sig själv som alltigenom god och helt utan ansvar för att den apokalyptiske fanatikern fått det spelrum han fått.

Det första sättet att reagera blir extra tydligt av exemplet Hitler. Han visade med obehaglig konsekvens hur en verkligt retoriskt skicklig apokalyptisk fanatiker kan lägga ut dimridåer som fullständigt grumlar vanliga människors moraliska omdöme. Och gärningar motiverade av groteskt hat kan för den förledde framstå som nödvändiga offer för en stor sak, ja rent av som uttryck för kärlek.

Utmärkta och av mig tidigare något berörda exempel på det andra sättet att förhålla sig till apokalyptisk fanatism är Hitlers motståndares ovilja att se sin egen roll i skapandet av Hitlers möjligheter och den ovilja som motståndarna till Stalin och hans efterföljare har och hade mot att se sin egen roll både i skapandet och upprätthållandet av det kalla kriget.

Frestelsen att se sig själv som ett oskyldigt offer för andras ondska är stor och förståelig. Men denna reaktion har alls inte sin grund i godhet utan i rädsla, och utan att den förment gode vare sig märker eller förstår det är detta ofta början till hans bekämpande av det onda med onskans egna medel. Och detta är en central mekanism i den destruktiva cykel som jag beskrev i mitt förra nyhetsbrev, dvs. hur det i realiteten hat- och hämnddrivna offret i sin förmenta oskyldighet gör sig själv till förövare, osv. osv.

Den verkligt skicklige apokalyptiske fanatikern har alltså två sätt att främja sin sak. Dels är han i besittning av en svårupptäckt och djupt obehaglig förmåga att förvandla vanliga människors önsknings- och strävanden – som från deras eget perspektiv framstår som fullt legitima – till stöd för sina egna vanvettiga idéer. Och dels försvagar han sina medvetna motståndare genom att väcka ett så starkt hat mot sig själv att de i sin egen fantasi goda utan att själva förstå det blir som sin motståndare genom att bekämpa honom med samma medel som han själv använder.

Detta får till följd att även om den apokalyptiske fanatikern skulle förlora och t.o.m. gå under på kuppen så kommer han att efterlämna ett ont, svårupptäckt och framför allt svårbemästrat arv till den värld som tror sig ha framgångsrikt stått upp för godheten och rätten.

Vad betyder då dessa resonemang för min bedömning av om kriget mot terrorismen är rättfärdigt eller ej. För det första vill jag då konstatera att även om al Qaida nätverket grundar sig på en apokalyptisk historievision och leds av en grupp apokalyptiska fanatiker med storvulna bilder av sin egen förmåga och sitt eget uppdrag så räcker inte detta som underlag för slutsatsen att det är klokt, nödvändigt och t.o.m. rättfärdigt att bekämpa det på det sätt som den amerikanska ledningen verkar både förorda och praktisera.

Som jag ser det kan inte denna slutsats dras förrän två viktiga frågor klargjorts. Den första är om den historiska och sociala situationen i ett globalt perspektiv verkligen är sådan att al Qaida nätverket har de resurser till förfogande som krävs för att göra verklighet av sina missriktade ambitioner. För att uttrycka det hela klart och tillspetsat: Påminner deras situation om Hitlers i den meningen att flathet och försumlighet från dem som står för modernitet och människorätt (om än på ett ofullkomligt sätt) kan leda till en världsbrand med vittgående destruktiva konsekvenser måhända påminnande om Huntingtons skräckvision om civilisationernas kamp, dvs. något slags religionskrig.

Och den andra frågan är vilka risker som är förknippade med att den USA-ledda koalitionen framställer kriget mot terrorismen som ett krig mellan den absoluta godheten och den absoluta ondskan. En hållning som ju leder till en vägran att alls befatta sig med den viktigaste av alla frågor i en konfliktsituation, dvs. i det här fallet vad har vi (USA och västvärlden) gjort eller inte gjort för att förtjäna eller dra på oss dessa fiender.

Som svar på den första frågan vill jag direkt understryka att al Qaida nätverkets hot mot en fortsatt konstruktiv utveckling för mänskligheten, trots en del principiella likheter med Hitler och nazismen (och för den delen också med vissa typer av kommunism) när det gäller grundhållningen, är väsentligt mindre än det hot som Hitler utgjorde. Och skälet är det uppenbara. Hitler lyckades med sin bokstavligen demoniska skicklighet få fäste för sin galenskap och ondska i en högmodern stat och kunde efter sitt maktövertagande använda hela sitt välutbildade folk och landets välutvecklade produktionsapparat för sina vämjeliga syften. Detta gav honom i princip en position som innebar att han skulle ha kunnat förvalta en triumf i kriget till att bygga ett välorganiserat nazistiskt imperium.

En motsvarande position har däremot inte al Qaida, och det är knappast troligt att detta terroristnätverk någonsin kommer att få det. Nätverket fungerar ju mera som en parasit på en värdorganism, för att ta en biologisk analogi. Men det är med all sannolikhet bara svaga stater (likt Afghanistan) som kan finna sig i att avstå makt genom att acceptera relativt fritt spelrum för nätverket ifråga på sitt eget territorium. Detta betyder att terroristnätverkets funktion är och förblir begränsat till att ställa till kaos och skada, och detta kan naturligtvis vara illa nog åtminstone för dem som drabbas. Men när det gäller nätverkets övergripande

målsättning så får det lita på att dess mer eller mindre sporadiska och effektiva destruktiva insatser skall kunna katalysera de större krig som rimligen skulle krävas för att både få hela den muslimska världen för att inte tala om resten av världen att anamma deras reaktionära ideologi.

Denna sistnämnda utveckling är dock för mig helt osannolik. Drömmen om att hela den muslimska världen och rent av också världen i övrigt skall styras efter reaktionära muslimska principer som kanske fungerade någorlunda för 1400 år sedan är och förblir en illusion som på sin höjd kan verka realistisk och eftersträvansvärd för olika mindre sektliknande grupper.

Därför menar jag att det knappast ens räcker med maximalt oskicklig hantering av den uppkomna situationen för att al Qaida nätverket skall genom sina terrorattacker i USA och sina eventuella uppföljande insatser där eller på annat håll ha lyckats tända den apokalyptiska världsbrand som de eftersträvar för att kunna förverkliga sin vision om ett mytiskt muslimskt paradiset på vår jord.

Däremot kan situationen förstås förvarras allvarligt om vi inte förstår vad som verkligen står på spel i denna kris och därför hanterar den enfaldigt och oskickligt. Och ett illavarslande tecken på att vi faktiskt är på väg att hantera situationen på just det nämnda sättet är att kriget mot terrorismen beskrivs av den verkliga maktfaktorn i sammanhanget, dvs. USA, som ett krig mellan den absoluta godheten och den absoluta ondskan. Denna själv rättfärdiga hållning gör det mycket svårt att klart se vad som verkligen står på spel i kriget. I själva verket blir båda parter bara intresserade av de illusioner och halvsanningar som rättfärdigar deras egna insatser.

I situationer som denna är det mycket mera konstruktivt att söka svaret på den redan nämnda frågan ”vad har vi (USA och västvärlden) gjort eller inte gjort för att förtjäna eller dra på oss dessa fiender”. Och naturligtvis borde de muslimska fanatikerna ställa sig själva samma fråga, dvs. vad har vi (al Qaida nätverket med sympatisörer) gjort eller inte gjort för att förtjäna eller dra på oss dessa fiender.

Denna formulering av frågan har den fördelen att den direkt spärrar frestelsen att framställa sig själv som helt oskyldig till den uppkomna konfliktsituationen. För så fort denna illusion accepterats som sann blir motståndaren helt ond, och bör följaktligen behandlas därefter. Den alltigenom gode tycker sig med ens förstå att till hans status som absolut god hör rätten att behandla ondskan med samma medel som ondskan själv använder i sin kamp. Den gode inbillar sig alltså att han kan bete sig som den onde, men fortsätta att vara god.

Men låt mig nu försöka frilägga vad som står på spel i det som kallas kriget mot terrorismen. Eftersom detta nyhetsbrev redan blivit väl långt måste jag begränsa mig till att ta upp tre viktiga lärdomar som jag anser finns att hämta. Samtliga dessa lärdomar är relaterade till den pågående väldiga utvecklingsprocess som i brist på bättre termer kan kallas globalisering. Denna globalisering har många och välformulerade kritiker, men den har en kärna som är höjd över denna kritik genom att den vetter mot visionen om en Gud och en mänsklighet. Vilket på mikroplanet betyder visionen om att vi dagligen övervinner våra olikheter genom att göra något nyskapande och inkluderande av dem.

I. Den första lärdomen gäller den muslimska världens svårigheter att hitta en konstruktiv och framåtsyftande roll i globaliseringen. Och de svårigheter som blir extra tydliga i och med terrordåden har med förhållningssättet till individens frihet och därmed också till demokrati att göra. Demokratin och rätten för alla människor att slippa att bli påtvingade olika typer av idéer och uppfattningar, samt den i samvetsfriheten grundade rätten att stå upp för nya idéer är universella värden som inte strider mot någon sann religion, bara mot olika totalitära uttolkningar. Islam är en viktig världsreligion, men dess uttolkmare är alldeles för benägna att betona sina egna och sin traditions tolkningar av den gudagivna lagen. Därför gör dessa välmenande religiösa potentater ofta sin religion till en mäktig kraft till stöd dels för det totalitära styrelseskicket på alla samhällsområden, dvs. inom religionen, politiken och ekonomin, och dels för ett totalitärt eller rättare sagt auktoritärt förhållningssätt i den sociala samlevnaden överhuvudtaget. Man försöker helt enkelt skola sina medborgarna i rädsla, slutenhet, och underkastelse. Och så driver man förstås tesen att detta sker till Guds ära och i enlighet med hans vilja. Men detta är inget annat än mänsklig självstymning. Människans av religionen framhävda storhet kommer bara till uttryck om hon får bruka sin gudagivna frihet och därigenom lära sig genom egna misstag vad ansvar för helheten i tid och rum innebär.

Jag hävdar inte att den muslimska världen är ensam om att ha svårigheter att respektera människans gudagivna rätt till frihet. Detta vore i så fall helt felaktigt. Men jag anser att de svårigheter som finns, alldeles oavsett vilka svårigheter andra kan ha på samma område, aktualiseras kraftfullt av terrordåden. Och jag hoppas av hela mitt hjärta att alla visa företrädare för islam skall våga börja göra de nytolkningar av sin religion – i mer eller mindre tydligt ekumeniskt samspel med kloka företrädare för andra religioner – som skulle kunna leda fram till att den gav Allahs och profetens välsignelse till en utveckling i demokrati och frihet för den muslimska världen så att den därigenom skulle kunna spela en konstruktiv och framåtsyftande roll i skapandet av den goda framtid som hägrar om globaliseringsprocessen bli klokt hanterad.

II. Den andra lärdomen har med bristerna i det moderna projektet att göra. Det skulle leda alldeles för långt om jag här och nu skulle försöka klargöra min syn på dessa frågor. Därför måste jag hänvisa mina nyhetsbrevsläsare till mina böcker. Men så mycket kan jag säga att den USA-ledda västvärlden håller sig med en arrogant övertygelse om att nyckeln till att globaliseringen blir en framgångsrik och bra process är att den följer den utvecklingsmodell som just USA och västvärlden förfäktar. Och det är just denna arroganta övertygelse som utmanas kraftfullt av terrordåden mot den globala kapitalismens själva symboliska hjärtpunkt.

Det som framför allt utmanas är föreställningen att de skändliga ekonomiska ojämlikheter och den vedervärdiga misär som präglar stora delar av världen kommer att rätta till sig på sikt bara vi fortsätter den utvecklingsväg som redan är utstakad. Terrordåden kan ur detta perspektiv ses som ett synnerligen brutalt inlägg i debatten om vi är på rätt väg eller inte.

Just denna synpunkt har i debatten väckt ilska motreaktioner. Den har beskrivits som antiamerikanism, som reaktionärt globaliseringsmotstånd och en ståndpunkt för vilseförda träd- och terroristkramare etc. Och en del har försökt vederlägga den med hänvisning till att terroristerna själva var jämförelsevis välbeställda och därför inte kan ses som ett slags talesmän för alla som lever i misär och underutveckling.

För min egen del betraktar jag dessa argument som en indikation på att det vilar en så väldig skuld över människorna på grund av de otillständiga livsvillkor som miljarder medmänniskor lever under att den instinktivt känns omöjlig att bära. Och därför förklaras den bort, eller viftas åt sidan med hänvisning till okunnigheten och felaktigheten i varje perspektiv som mer eller mindre klokt och insiktsfullt blottlägger den skuld som finns därför att vi tar så erbarmligt dåligt ansvar för varandra på den här planeten.

I stället för inlevelse i lidande människors villkor hänvisar vi till vår tro på abstrakta utvecklingsmodeller som naturligtvis har sitt värde, men som bevisligen saknar fullkomlighetens prägel. Med en envishet som gränsar till parodisk framhårdar maktens män och kvinnor i tron att vi är på rätt väg och att det kommer att bli bättre för alla, sedan. Märk väl sedan. När detta sedan kommer att inträffa är dock högst oklart. Bara att det inte är nu, och att det dessutom är orealistiskt att vänta sig att det skall vara bra nu, men som sagt det blir bra. Helt säkert. Men det blir sedan.

Och medan sedan fortsätter att inte inträffa nu går det ju relativt sett bra för välbeställda att ha tålmod i frågan om när det skall bli bra för andra. Men vad kan man egentligen begära av dem som in på bara kroppen känner den misär som är statistik för oss eller ett och annat reportage på TV. Hur tålmodiga har vi rätt att kräva att de skall vara?

Jag ställer bara frågan, hur tålmodiga har vi rätt att kräva att de skall vara?

Och som hjälp på traven i besvarandet av denna fråga kan vi för ett ögonblick försöka leva oss in i hur alla de människor på vår jord känner sig som svälter, eller de som inte har råd att sätta sina barn i skolan eller som inte har råd med sjukvård och därför får se en del av sina barn dö, eller de som tvingas flytta därför att klimatförändringar gör att öknar sprider sig eller de som lever i vidriga diktaturer utan mänskliga och politiska rättigheter. Så vilket svar har hjärtat på frågan hur tålmodiga har vi rätt att kräva att de skall vara?

Från mitt perspektiv är terrordåden ett brutalt tecken i tiden som visar att den flagranta misskötseln av världen, kamouflerad bakom skönmålande retorik om att vi är på rätt väg, nu har genererat så mycket förtvivlan, hopplöshet och vrede bland alla missgynnade människor att vi inte har någon som helst anledning att förvånas över att den exploderar rakt i synen på alla oss som tillhör eller är tysta stödare av den arroganta makteliten inom västvärlden.

Detta betyder förstås inte att jag förnekar att terrordåden också var ett skändligt brott, och att hjärnorna bakom det hela naturligtvis måste uppbringas och lagföras. Jag vill t.o.m. gå så långt att jag betraktar dåden som uttryck för ren

ondska. Men frågan är, vems ondska talar vi om? Detta är kärnfrågan precis som när jag tidigare diskuterade Hitlers skuld och konstaterade ”att Hitlers ondska är en sak, men vad skall man säga om alla vanliga människor som lät ondskan breda ut sig. Det går ju knappast att se detta som ett uttryck för godhet. Den brutala verkligheten är att Hitlers ondska fick näring och kunde blomma ut på grund av vanliga människors bristande moraliska omdöme och grådaskiga feghet. Hitlers höggradiga ondska är en smula tillspetsat uttryckt bara toppen på vår egen låggradiga ondska. Och den fråga som då kan ställas är förstås, vem var skyldig och vem var oskyldig till kriget?”

Så här står vi inför den förödelse som terroristerna skapade och inför kriget mot terrorismen med frågan vem är skyldig och vem är oskyldig till det inträffade?

Min ståndpunkt är förstås alldeles klar i det avseendet att jag anser att västvärldens föreställning om sin oskuld är en grov och bokstavligen livsfarlig illusion. Men samtidigt vet jag att den sitter djupt och är svår att överge. Argument biter dåligt. Det går alltid att hävda att meningsmotståndarens påståenden är snedvridna, överdrivna eller på annat sätt inte så fullständigt balanserade och kunniga som man bestämt sig för att kräva för att kunna överge sina egna ståndpunkter.

Nyckeln till förändring är därför inte denna typ av intellektuell argumentation som i realiteten riktas till absolut döva öron utan det egna hjärtat, den egna inlevelsen. Det är först när man själv tar in vad som pågår i världen i sitt eget hjärta som det sanna svaret på frågan var skulden sitter uppenbaras. Och svaret är att vi alla är skyldiga. Det finns ingen grund för hatiskt fingerpekande. Se den skyldige! Hjärtat uppenbarar allas vår gemensamma rädsla, kortsynthet, egoism och enfald. Hjärtat ser och hjärtat förstår och förlåter. Men det är en krävande förlåtelse. Det är inte en förlåtelse som lämnar allt vid det gamla. Den sanna förlåtelsen handlar om förvandling.

Därför vill jag bara uttrycka en stilla förhoppning att de vedervärdiga terrordåden skall öppna många människors hjärtan för medkänslans seende. Och att detta seende skall katalysera det personliga mod som krävs för att ifrågasätta hävdvunna sanningar om vad som är den rätta vägen mot framtiden.

Vi har lätt att se dogmer och traditionella människofientliga stelbentheter i den muslimska världen, men så vitt jag kan bedöma är vi minst lika dogmatiska i tolkningen av den sekulära religion som vi försöker tvinga på världen, dvs. den ekonomiskt-politiska utvecklingsmodell (med tillhörande kunskaps- och människosyn) som har oss i ett järngrepp.

Vi kan naturligtvis sluta oss i självgodhet och med tillit till vår överväldigande militärmakt skapa en fred på helt egna villkor. En råkapitalistisk Pax Americana understödd av uppblåst och i praktiken falsk retorik om frihet och lika möjligheter.

En i och för sig inte alldeles osannolik framtida utvecklingsväg för människorna och världen. Och för mig som är någorlunda bevandrad i historiefilosofi är den

extra intressant därför att den överensstämmer väl med Arnold Toynbees teoretiska modell för hur civilisationer bryter samman.

Slutfasen består av att det skapas ett s.k. universellt imperium av Romarrikets typ som med ekonomisk och militär övermakt skapar fred på sina egna villkor (Pax Americana inkluderande EU passar väl in i denna bild). Men våldet är ständigt hotat av det Toynbee kallar ett externt proletariat, dvs. olika folk och länder som har ett ambivalent förhållningssätt till det universella imperiet. Detta externa proletariat vill inkluderas i det universella imperiet eller åtminstone få del av rikedom och kultur, men det finns också avund, konkurrens och en önskan om att hela imperiet skall störta samman och bli erövringsbart. Parallellt med detta externa proletariat utvecklas också ett internt proletariat som egentligen står utanför och djupt tvivlar på sitt rikets värde och storhet. Det universella imperiets interna proletariat lever i något som kan kallas inre exil.

Så småningom går så det universella imperiet under av trycket från det externa och interna proletariatet. Det externa utdelar den militära nådastöten och det interna blir bärare av ett under den inre exilen utvecklat nytt myt- och symbolsystem som kan läggas till grund för en ny civilisation.

Huruvida vi är på väg in i ett dylikt scenario är inte lätt att veta. Men oavsett hur det är med den saken är jag övertygad om att en väsentlig faktor för skapandet av en god och långsiktigt hållbar framtid är att vi lyckas möta den utmaning som finns i den globalisering som går djupare än ekonomi och politik. Den globalisering som jag tidigare sa vetter mot visionen om en Gud och en mänsklighet.

Och en aspekt av den utmaningen är att vi måste tillsammans föreställa oss, formulera och omsätta i praktiken en klokare, långsiktigt hållbarare och medmänskligare ekonomisk-politisk utvecklingsmodell för vår värld än den vi för närvarande slaviskt håller oss till.

Terrordåden är därvidlag en väckarklocka för alla som har en hjärtats beredskap att försöka bidra till detta bokstavligen livsviktiga projekt.

III. Den tredje lärdomen rör en problematik som jag har föregripit i detta nyhetsbrev när jag i diskussionen om hur Hitler kunde tillskansa sig den makt han gjorde påstod att vi inte är ”immuna mot att smittas av försåtliga totalitära ideologier. Och skälet är att de flesta av oss har en blind fläck för sådant som i vardagen är ett potentiellt, ej varseblivet och definitivt icke korrekt beskrivet stöd för just totalitära ideologier. Vi förstår inte att vi agerar och relaterar oss på sätt som håller dörren på glänt till den typ av ondska som nazismen representerar.”

Och för att det skall bli alldeles klart vad jag åsyftar med denna ”blinda fläck” skall jag påminna om några tydliga uttryck för den i reaktionen på terrordåden.

Det första uttrycket kom direkt. Utan att darra på manschetten tolkade Bush det inträffade på ett sådant sätt att inget tvivel skulle råda om att den absoluta och oförklarliga ondskan var i farten, och att USA som representant för den likaledes

absoluta godheten hade plikten att "rid the world of evil", dvs. befria världen från ondska. Och han intar denna position utan att antyda den ringaste insikt om att just denna position är en spegelvändning av hans motståndares hållning. Denna förmåga till ömsesidig demonisering är alltså en viktig för att inte säga helt central aspekt av den "blinda fläckens" funktion.

Och ytterst få protesterar mot denna hållning och förstår vad den kommer att innebära för fortsättningen. Men när vi nu är en bit inne i kriget mot terrorismen så vet vi en del om vad förmågan till ömsesidig demonisering får för verkningar på andra viktiga områden. Vi vet t.ex. att rättssäkerheten med ens blir en princip som man kan hantera efter läglighet. Varför skall man dalta med folk som vi misstänker för samröre med terrorister? Är du själv en amerikahatande terrorist eller terrorist sympatisör? Ja men vad har ni för bevis för era häktningar? Det förstår du väl att de är hemliga. Men lita på mig.

De tre svensksomalier som placerats på FN:s lista över personer och organisationer som misstänks för terroristsamröre har t.ex. fått sina tillgångar spärrade utan att saken prövats i domstol och utan att överklagande kunnat ske. Och än så länge har inga bevis företetts även om Leif Silbersky i skrivande stund uttryckt optimism om att han vid sitt kommande USA besök skall få ta del av bevisen. Fan tro't sa Rellingen.

Och hur är rättsläget för al Qaida fångarna på Kuba. Det bedrivs ett krig mot terrorismen, men fångarna som tas i detta krig skall inte räknas som krigsfångar tycker USA. Och jag såg nyligen en kvinnlig demokratisk senator på CNN som försäkrade att hon hellre skulle sitta i al Qaida fånglägret på Kuba än i ett fångelse i hennes hemstat Kalifornien. Men vad har det med principer för rättssäkerhet och hörsamhet mot krigets lagar, t.ex. Genèvekonventionen, att göra. Och hur skall brottslingarna/krigsfångarna lagföras. Jo i speciella militärdomstolar med ringa insyn och inga möjligheter till överklagande. Men självklart skall vi lita på att allt ändå går rätt till.

Ställd inför dessa exempel på vad representanter för den absoluta godheten anser vara värdiga inslag i sitt storvulet beskrivna försvar för friheten och demokratin undrar jag vilken taliban som skulle ha haft invändningar mot denna rättstillämpning under förutsättning att han själv haft makten?

När synpunkter likt denna framförs i debatten avfärdas de stundom som uttryck för en simpel kåsuparteori som inte bygger på en förståelse för skillnaden mellan ondska och godhet. Men detta argument är ohållbart. Mina resonemang syftar inte till att göra det svårare att skilja gott från ont utan jag vill bara påtala att godhetens sak inte gynnas av att värnas med medel som inte bara påminner om de ondskan använder utan som dessutom strider fullständigt mot de principer man säger sig försvara. Detta inkonsekventa agerande underminerar självfallet trovärdigheten i hela projektet

Helt centralt är också att agerandet visar att alla självutnämnda företrädare för den absoluta godheten (så må det vara amerikaner, européer eller talibaner eller ...), som med sin förmåga till ömsesidig demonisering utmålar sina motståndare som absolut onda, faktiskt följer viktiga gemensamma psykologiska

reaktionsmönster både när de förhåller sig till sina motståndare och i sina rent interna förhållanden.

I mina böcker kallar jag detta reaktionsmönster för den auktoritära personligheten, och jag diskuterar den ur olika idéhistoriska och politiska synvinklar i *Vision eller vanmakt* och *I elfte timmen*. Och i *Den vise VD:n* klargör jag vad som kännetecknar det auktoritära ledarskapet. Det finns dock inte utrymme att närmare ta upp dessa frågor i det här nyhetsbrevet, utan jag måste begränsa mig till några få synpunkter.

Klart är att reaktionsmönstret ifråga handlar om hur vi hanterar och förhåller oss till makt. Och det kännetecknande för det auktoritära förhållningssättet är att makthavaren kräver lydnad och underkastelse, inte öppen prövning av hans (hennes) bevekelsegrunder och målsättningar. Sådant beteende kan tillåtas från jämlingar, men den auktoritära makthavaren vill inte ha några jämlingar, han vill ha underlydande som han själv måhända kamouflerar som jämlingar för att dölja sin egen diktatorsposition för sig själv.

De underlydande finner sig i denna ordning och de maktövergrepp och integritetskränkningar som de får utstå hanteras på olika sätt. En del hoppas på belöningen att själva i ett senare skede få utöva auktoritet på ledarens nåd, andra blir simpla ögontjänare och rövslickare. Ja sätten att kröka ryggen är många. Maktmissbruk och maktövergrepp har många ansikten från grov brutalitet till svårupptäckta insnärjande manövrer som gör att den underlydande först upptäcker sin position som underlydande när han blir medveten om att han manipulerats att själv kränka sin integritet.

Men för mina fortsatta resonemang krävs inga noggranna redogörelser för skiftande former av maktövergrepp och integritetskränkningar med tillhörande underkastelseritualer utan jag nöjer mig med att lyfta fram att det auktoritära mönstret sitter mycket djupt. Det är närmast instinktivt och därmed universellt. Det är som att vi människor har en grovt sett gemensam psykologisk uniform på oss, och den gör oss beredda att stå i givakt inför varje herre som vill och kan ta kommandot.

Dessutom är vi i allmänhet mycket diffust medvetna om hur vi skapar och upprätthåller detta auktoritära reaktionsmönster genom uppfostran, utbildning och den maktutövning som finns inom alla samhällssektorer. Och därför är det lätt för i grunden djupt auktoritära personer att tro på propaganda för demokrati och mänskliga rättigheter till den grad att man ser sig själv som en djupt demokratisk person, när den nakna sanningen är att man inte för ett ögonblick förstår vilka vardagsbeteenden och attityder som inte bara avslöjar den egna auktoritära och potentiellt maktmissbrukande hållningen utan också är en säker indikation på en omedveten beredskap att underkasta sig och identifiera sig med en starkare makt än den egna.

En underkastelse som kan gälla allt från att krypa för den egna chefen till att i politiska sammanhang okritiskt anamma och identifiera sig med en eller annan ledares svart/vita – dvs. hatprojicerande – beskrivning av en konfliktpräglad

verklighet och därmed också skriva under på de konkreta åtgärder som ledaren föreskriver.

Detta är den ”blinda fläck” som öppnar oerhörda, otillräckligt förstådda och som historien visar djupt tragiska möjligheter för ondskefulla ledare av Hitlers typ att vinna stöd för sin maktutövning. Och denna ”blinda fläck” är också den föga smickrande förklaringen till att det inte höjts veritabla ramaskrin i hela den till demokratin och människorätten sig bekännande delen av världen när USA finner det av omständigheterna påkallat att allra minst tumma på de principer som man säger sig försvara. Det höjs helt enkelt inga ramaskrin därför att insikten om vad demokratin, människorätten och rättssäkerheten kräver hör till ett ytskikt i medvetandet hos de allra flesta.

När känslorna kommer i svallning som t.ex. i samband med terrordåden sköljs detta ytskikt lätt bort och då träder den lille diktator fram som huserar längst inne i varje auktoritär person. Då blir det t.ex. med ens inte mer än rätt att ens valda ledare tar i med hårdhandskarna som det kanske kallas helt överslätande när de egna stolt deklarerade principerna överges i konkret handling.

Det jag försöker få fram är alltså att terrordåden på ett djupt skrämmande sätt visat att såväl gemene man som framträdande opinionsledare har – när känslorna kommit i tillräcklig svallning – en mycket stark, ja ohejdbar, benägenhet att tänka i auktoritära, svart/vita och hatprojicerande mönster. Och förutom att det finns en beklämmande låg insikt om att dessa mönster är gemensamma på båda sidor om skiljelinjen så finns det inte heller någon större insikt om att detta sätt att känna, tänka och reagera underminerar allt som har med verklig demokrati och verklig respekt för mänskliga fri- och rättigheter att göra. Sinnet förblindas av själv rättfärdigande raseri som kamoufleras av skönmålade retorik om den ädla kampen för frihet och demokrati.

Det terrordåden visar är alltså att när något inträffar som anses vara oförlåtligt, dvs. skäl till berättigat hat, så kan ledarskapet för en formellt sett demokratisk nation som USA få i stort sett hela sitt folk att anamma det auktoritära, svart/vita och hatprojicerande mönstret och utan vidare betänkande stödja ett agerande som varken är självklart förenligt med de värden och principer som man säger sig vara tvungen att försvara eller kan förväntas få konsekvenser som gynnar dessa värden.

Och minst lika beklämmande är att studera hur medlemmarna i den USA-ledda koalitionen anpassat sin retorik till samma mönster, även om det på senare tid glädjande nog börjat uppträda en del gnissel från olika EU-länder. Det är särskilt Bush varningar till Irak, Iran och Nordkorea som oroar. Ordvalet var sådant att det går att tolka som att Bush ämnar själv bestämma vilket land som närmast skall få känna på den amerikanska militära förmågan. Att det s.k. kriget mot terrorismen blir en sak för USA där övriga länder får förmånen att tacka ja till USA:s agerande utan att få något inflytande eller att tacka nej och därmed enligt den svart/vita logiken visa att man ställer upp på terrorismens sida. Och följaktligen faktiskt placerar sig i kön för möjliga ”män till rakning”.

En attityd som bekräftades på en säkerhetskonferens i München häromsistens när den biträdande amerikanske försvarsministern Paul Wolfowitz tydligen vägrade att besvara kritiska frågor utan i stället kort konstaterade att de europeiska länderna måste välja sida.

Det finns naturligtvis mycket mer att säga om dessa frågor. Men jag skall i stället försöka föra mina resonemang om den tredje lärdomen till ett slut genom att understryka att denna lärdom handlar om behovet av ett fördjupat tänkande kring vad frihet, demokrati och människorätt innebär på ett psykologiskt och existentiellt plan. Det är naturligtvis ett stort historiskt framsteg att allt fler bekänner sig till frihet, demokrati och mänskliga rättigheter som universella värden och att ett ökande antal länder därför omsätter dessa värden till lagar och institutioner avsedda att säkra och värna demokratin och respekten för mänskliga fri- och rättigheter.

Men enligt mitt sätt att tänka är de av lagstiftning säkrade demokratiska samhällsformerna ofta en vacker fasad bakom vilken utomordentligt grovt maktmissbruk kan förekomma. Sann demokrati med full respekt för de mänskliga fri- och rättigheterna är något mycket mer än förekomsten av vissa samhällsinstitutioner och lagar. Den sanna demokratin handlar om oss människor och om vår rätt att i frihet och under ansvar förverkliga det jag tidigare kallat vårt andligt definierade människoskap.

Det terrordåden aktualiserar är att det bakom den demokratiska fasaden finns en stark benägenhet för auktoritära, svart/vita och hatprojicerande beteendemönster och attityder. Och det som är min poäng är dels att dessa beteendemönster och attityder inte har med sann demokrati att göra och dels att de passar ondskefulla ledare som hand i handske i den meningen att de under de rätta politiska omständigheterna gör människorna mottagliga för olika totalitära politiska frestelser (rent av svepta i demokratins, dvs. skendemokratins, mantel).

Demokratin behöver därför demokratiseras, och det handlar inte i första hand om förändringar av valsystem eller större möjligheter till folkomröstningar och vad det nu kan vara som i olika sammanhang föreslås som instrument för ökad folklig delaktighet, utan om systematiskt arbete för att motverka det maktmissbruk med tillhörande underkastelseritualer som i stort och smått (från familjen till små och stora företag och organisationer samt i det politiska livet) hör samman med just det auktoritära, svart/vita och hatprojicerande beteendemönster som har de flesta människor i sitt grepp. Detta arbete kommer att kräva nytänkande om människan och hennes natur, och om klassiska existentiella frågor som frågan om livets mening.

Den tredje lärdomen är alltså den västerländska motsvarigheten till den lärdom för den muslimska världen som jag tagit upp som den första av de lärdomar som jag anser kan dras eller åtminstone kommer i blickpunkten av terrordåden.

Min ståndpunkt angående lärdomen för den muslimska världen uttryckte jag som en förhoppning om att visa företrädare för islam skall våga börja göra de nytolkningar av sin religion som skulle kunna leda fram till att den gav Allahs och profetens välsignelse till en utveckling i demokrati och frihet. Och det jag

lyfter fram nu är att terrordåden aktualiserar behovet av en västerländsk motsvarighet till detta religiösa, filosofiska och livsåskådningsmässiga arbete.

Det hör dock till den i upplysningstidens filosofiska revolution grundade västerländska självuppfattningen att ta för givet att det inte finns något väsentligt nytt att lära på den här punkten, även om det naturligtvis förekommer välartikulerad kritik mot denna arroganta hållning. Denna tar sig dock sällan utanför slutna kretsar av filosofiskt skolade personer.

Jag kan inte fördjupa mig i dessa frågor nu utan nöjer mig med att påstå att en viktig lärdom av reaktionerna på terrordåden skulle vara en insikt om behovet att i alla sammanhang kraftfullt arbeta för att i det auktoritära, svart/vita och hatprojicerande reaktionsmönstret grundat, otillräckligt varseblivet och förstått, vanemässigt, grådaskigt maktmissbruk med tillhörande underkastelseritualer minskas och ersätts av den öppna integritetsrespekterande dialogen, som är den kommunikationsform som har möjlighet att stödja och hjälpa människan i hennes fulla människoblivande.

Måhända detta låter väl komplicerat och högtidligt, men det jag vill få fram är bara att det auktoritära mönstret har sin grund i rädsla, och det motverkar det fria samvetsstyrda tänkandet och därmed det självständiga moraliska omdömet och civilkuraget. Alla förstår att auktoritärt ledarskap av grövsta form, dvs. ungefär som det Hitler, Stalin, Mao och liknande potentater utövade, deformerar människan. Men insikten om att våra samhällen är genomsyrade av ett jämförelsevis svårupptäckt auktoritärt förhållningssätt är mycket låg.

Den variant av allmänt accepterad och oftast med förledande demokratisk terminologi beskrivna silkesvantesdiktatur som utövas på otaliga arbetsplatser, i hemmen och i det offentliga politiska livet, och som gör att de flesta känner sig maktlösa och rädda, är en mäktig socialiseringskraft för att krympa utrymmet för det fria samvetsstyrda tänkandet. Och är därmed också en kraft för att få alla att spakt acceptera vad MAKTEN förkunnar, och så må det vara rena trivialiteter eller det kloka i evig ekonomisk tillväxt, krig mot terrorismen eller utrotning av judar och andra undermänniskor eller...?

I det här sammanhanget vill jag också understryka det angelägna i att vi bryter oss ur den definition av människoskapet som en materialistiskt tolkad vetenskap med stor framgång håller på att pracka på den moderna människan. Den dag vi tror och i praktiken handlar efter att medvetandet och därmed kraften i det fria samvetsbaserade tänkandet kan förklaras vara ingenting annat än följderna av en speciell genuppsättning och speciell kombination av hjärn- och kroppssaft, är vi blottställda för maktmanipulationer som får George Orwells 1984-vision att framstå som en primitiv idyll.

Vi kan tycka att muslimernas andliga definition av människoskapet är felaktig, primitiv och får groteska konsekvenser på sina håll, och att de därför måste anamma vårt moderna synsätt. Och det ligger som sagt en del i det. Men vi kastar likväl sten i glashus eftersom vi i praktiken har samma problem, dvs. på samma sätt som deras andliga definition av människoskapet behöver modifieras för att kunna ge vägledning för den muslimska världens integration i en

konstruktiv globaliseringsprocess vettande mot visionen om en Gud och en mänsklighet så är vår materialistiska definition av människoskapet (kamouflerad av en till intet förpliktande humanism av urvattnad kristen modell eller extraktion) i minst lika skriande behov av modifiering.

Vi behöver, mänskligheten som helhet behöver, en ny andlig definition av människoskapet som inbegriper många av den moderna tidens landvinningar inklusive den moderna vetenskapens rön utan att för den skull acceptera vetenskapssamfundets missriktade och bokstavligen livsfarliga anspråk å den materialistiska världsförklaringens vägnar. En definition som sätter det fria samvetsstyrda tänkande i centrum och målar upp visionen av människan som en fri och skapande andevarelse som i hörsammandet av själens röst kan i frihet och under ansvar förverkliga sin lysande bestämmelse.

Detta om detta.

Och det som nu återstår av de måhända invecklade och stundom högstämda betraktelser som jag gjort i detta nyhetsbrev är bara ett kärnfullt svar på frågan om kriget mot terrorismen kan betraktas som rättfärdigt.

Svaret är föga överraskande både nej och ja. Kriget mot terrorismen är inte rättfärdigt om det fortsätter att utspelas i det svart/vita tänkandets hatprojicerande och självrättfärdigande paradiser. Då kommer den lovande inledningen, som onekligen rymmer stråk av rättfärdighet – för vem kan sörja talibanernas förlorade makt eller al Qaidanätverkets förstörda träningsfaciliteter för terrorister – att utvecklas till en självgod, brutal och själva rättsstatens, demokratins och människorättens principer förnekande uppvisning i konsten att så vind och skörda storm.

Men om kriget mot terrorismen kunde övergå till insatser mot terrorismen underbyggda av en förståelse för vad som verkligen står på spel i detta väldiga drama så kan de stråk av rättfärdighet som kan skönjas i de inledande krigshandlingarna breddas väsentligt.

Det jag menar är förstås att rättfärdigheten i hela företaget stiger i samma mån som tyngdpunkten förskjuts från militärt tänkta upprensningsprojekt i det ena landet efter det andra till polisiärt tänkta insatser för uppbringande och lagförande av brottslingar kombinerade med ett systematiskt och kraftfullt arbete för att de lärdomar som kan dras av det inträffade inte skall missas.

Jag har tagit upp tre väsentliga lärdomar som skulle kunna dras av terrordåden. I själva verket ser jag dessa lärdomar som svaret på den fråga jag tidigare lyfte fram som lämplig att ställa i en situation som denna nämligen ”vad har vi gjort eller inte gjort för att förtjäna eller dra på oss dessa fiender?”

Denna fråga kan väl ur en del perspektiv uppfattas som stötande, men när jag ställer frågan hör den samman med att jag själv försätter mig i ett betraktande tillstånd och försöker se hur världen skulle kunna vara och fungera om si så där 500 till kanske 1000 år framåt i tiden, och samtidigt håller vår historia i minnet och tydligt ser hur saker och ting fungerar för närvarande och vad som skulle

behöva hända för att min framtidsbild av världen skulle bli verklighet. I detta betraktande tillstånd eller perspektiv betyder inte terrordåden ett tillfälle att utrota ett gäng fanatiska och brutala blådårar, utan då blir den viktiga frågan: vilket är deras ärende och budskap? Eller annorlunda formulerat: Vad har vi (dvs. inte bara USA och västvärlden, utan faktiskt vi människor) gjort eller inte gjort för att förtjäna eller dra på oss dessa fiender? Eller med ännu en annan och egentligen bättre formulering: Vad hjälper oss dessa terrorister att förstå för att vi skall kunna fortsätta vår utvecklingsväg mot en god framtid?

Vi kan naturligtvis vägra att svara på dylika frågor, och låsa oss i en känsla av självrättfärdigt dömande. Vi är redan på rätt väg, de där idioterna har inget att lära oss. Men alla som på djupet vet hur mognadsutveckling fungerar, vet också att verkligt djupgående mänsklig utveckling oftast sker genom lidande och katastrofer. Vi kan beklaga detta, men det är ett faktum. Så därför upprepar jag frågan ”vad hjälper oss dessa terrorister att förstå för att vi skall kunna fortsätta vår utvecklingsväg mot en god framtid?”

Var en måste naturligtvis ge sitt eget personliga svar på en sådan fråga, men jag hoppas ändå att mina diskussioner kring tre viktiga möjliga lärdomar skall vara till någon glädje i sammanhanget. En klar nackdel med dessa lärdomar är förstås att de rör utomordentligt stora och svåra frågor som det är lätt att känna sig liten och maktlös inför.

Det är ju inte lätt att ställa sig själv framför spegeln och säga att den där personen ser ut att vara som klippt och skuren för uppgiften att göra en betydande nytolkningsinsats inom islam till stöd för friheten och demokratin. En insats i paritet med vad Martin Luther en gång i tiden åstadkom inom kristendomen. Eller att se sig själv som fullt kapabel att träda fram som en visionär nydanare på det ekonomiskt-politiska området. Allt till fromma för en värld präglad av drägliga och rimligt rättvisa levnadsvillkor för alla. Eller att där framför spegeln känna sig imponerad av sina möjligheter att på ett genomgripande sätt inte bara bidra till underminerandet av det auktoritära psykologiska reaktionsmönstret och därmed väsentligt minska utrymmet för ondskefullt maktmissbruk, utan också tilltro sig själv att kunna göra en väsentlig insats för att den materialistiska livsfilosofin skall få en avgörande knäck och ersättas av en andlig definition av människoskapet som skulle kunna ingå som en central del i en övergripande vision för globaliseringen, nämligen visionen om en Gud och en mänsklighet.

Man kan ju bli matt för mindre.

Så betyder då detta att man som liten människa är hänvisad till att de stora pojkarna och flickorna visar sig vara kloka nog att lösa problemen? Ingalunda. Alla viktiga problem kan beskrivas ur ett makroperspektiv, och det är det perspektiv som jag har anlagt i detta nyhetsbrev. Och det är förstås viktigt att kunna anlägga ett sådant perspektiv, eftersom det då blir möjligt att se utvecklingen i de stora generella svep som krävs för att man skall kunna bedöma om inriktningen är klok och önskvärd.

Men alla viktiga problem som kan betraktas ur makroperspektiv sönderfaller förstås i ett varierande antal mikroproblem som enskilda människor som du och jag har lösningen på i vår konkreta vardag. Det jag försöker säga är att grunden för de stora problemen är många små problem. Inte så att de stora problemen alltid är en enkel addition av de små, men det finns inga stora, övergripande problem som helt saknar förankring i enskilda människors konkreta verklighet. Därför kan alltid enskilda människor genom sitt agerande i sin egen vardag bidra till att lösa upp eller montera ner de stora problemen.

Problemet är bara att det kan vara svårt att som liten människa bevara sitt sinne för proportioner. Trots att det inte finns anledning att kräva av sig själv att som en bland sex miljarder vara den som gör den avgörande insatsen, så är detta en omedveten fallgrop som många gått ner relativt djupt i. Och när man gjort det så kan man mer eller mindre tydligt dra slutsatsen att om jag inte kan fixa det så får det vara med alltsammans. Med denna omedvetna pendling mellan storhetsvansinne och cynism skapar man själv en känsla av litenhet och maktlöshet. En litenhet och en maktlöshet som bara finns i ens egen fantasi, och som dessutom bara gynnar status quo. Det som gäller är att överge alla tankar på litenhet och maktlöshet och inse att sättet att utnyttja sin reella storlek och makt är att försöka leva och verka så att man i sin vardag stöder den goda framtid som man rent av ser på ett makroplan eller bara hoppas är möjlig.

Detta räcker mer än väl.

Och då är frågan förstås: jaha, men vad skall eller kan jag personligen göra som verkligen kan vara ett stöd för de goda lärdomar som kan dras av terrordåden? För att jag skall kunna ge mitt allra enklaste svar på denna fråga vill jag säga att jag har belyst många och svåra frågor i detta nyhetsbrev. Mitt viktigaste budskap är dock att den djupaste subjektiva grunden för terrorismen är att vi människor alldeles för lätt tänker och känner som terrorister utan att vi för den skull förstår det, eller är beredda att personligen utföra terrordåd. Och det jag syftar på är förstås det sätt att tänka och känna som jag tidigare beskrivit som att vi människor har en gemensam psykologisk uniform på oss som får oss att lätt anamma auktoritära, svart/vita och hatprojicerande reaktionsmönster.

För när detta sätt att känna och tänka har makten över en enskild människa då talar hon och skriker till handling i en djup känsla av rättfärdighet, men omdömena som fälls och handlingarna som utförs bidrar ofelbart till ökad polarisering, splittring och misstänksamhet. I rädsla grundat antingen-eller-tänkande triumferar, svart/vita bilder målas upp, rätt ställs mot skändligt fel och gott ställs mot vedervärdigt ont. Och allteftersom spänningen drivs upp kommer det ögonblick då det inte längre känns tillräckligt betryggande att hålla det onda i schack med nedvärderande och karikerande tillvitelser utan nu måste hårdare tag till, dvs. nu kommer impulserna till först sträng kontroll och sedan förskjutning eller bortstötning och slutligen utplåning av det felaktiga eller onda.

Detta mönster har ett stort, ja beklagligt stort inflytande överallt. Det drivs inte alltid till sin spets, men det verkar i det lilla, dvs. mellan enskilda människor, det verkar i de lite större sammanhangen, t.ex. i olika personliga kretsar, det verkar internt i olika företag och organisationer och i deras relationer till omvärlden, det

verkar i religiösa sammanhang och det verkar i politiken inom och mellan olika åsiktsgrupperingar och förstås också mellan nationerna.

Detta mönster förvränger synen på oss och är ett veritabelt gödningsmedel för dålig hantering av olikheter, motsättningar och konflikter. Det driver oss människor att stödja överdrivna, snedvridande och polariserande beskrivningar av olika konfliktfyllda omständigheter. Det mesta blir ”inflammert”, och ibland spricker varbölderna upp i våld, terrordåd och krig. Och då är det lätt att glömma vilka hållningar och mönster som drivit fram det inträffade. Då tvär många sina händer och tittar sig omkring efter syndabockar. Allt i en längtan efter befrielse från omedveten skuld. En befrielse som i själva verket effektivt bidrar till att få ny snurr på samma gamla ”varbildande” karusell.

Fred är primärt inget yttre tillstånd. Fred är en konsekvens av ett tillräckligt moget hanterande av olikheter. Så alla som längtar efter en fredlig och rimligt rättvis värld måste inse var kampen börjar – i det egna tanke- och känslolivet. Det auktoritära, rädslo drivna, svart/vita och hatprojicerande reaktionsmönstrets makt måste utmanas och brytas. För i samma mån som det sker så börjar vi förstå att vi människor egentligen inte behöver vara rädda. Vi har inga olikheter och problem som inte skulle gå att hantera på ett konstruktivt och kreativt sätt. Det finns faktiskt bara gemensamma problem, och dessa gemensamma problem har gemensamma lösningar.

Och just här finns svaret på frågan om vad var och en av oss kan göra. Vi kan helt enkelt ta ställning för att det faktiskt bara finns gemensamma problem, och att dessa gemensamma problem har gemensamma lösningar. Och så försöka att arbeta i enlighet med denna insikt. För vi existerar ju alla i olika sammanhang, som med största säkerhet präglas av olika problem och konflikter. Tillstånd som är mer eller mindre kroniska, inflammerade och svårhanterade. Tillstånd som varken röjer inre frid eller yttre fred, även om bomberna kanske inte viner genom luften.

Och allteftersom vi tränar på att söka just gemensamma lösningar på gemensamma problem kommer vi att steg för steg och stundom under stora svårigheter och egna bristers avslöjande lära oss hur mycket som förenar oss människor, trots vårt ofta destruktiva hävdande av våra olikheters betydelse. Arbetet i det lilla (eller hur stor vår inflytelsesfär nu är) för gemensamma lösningar på gemensamma problem kommer att väcka hopp i vårt hjärta om att mänskligheten har en god framtid om vi själva så vill.

Vi kommer att börja se att genom enskilt träget arbete för enhet i det lilla, dvs. en enhet som respekterar och gör något kreativt (inkluderande) av våra olikheter, läggs grunden för verklig fred. När många människors rädsla viker för den dynamiska tillit som kommer ur vissheten om att alla problem som kan dyka upp är gemensamma och har gemensamma lösningar får vi verklig fred. Och då får vi också möjlighet att arbeta för ett rimligt rättvist fördelat och rimligt stort välstånd som skapas utifrån en fruktbart möte mellan vår teknologiska genialitet och vår förmåga till inlevelse i de ekologiska villkor som gäller för vår jordiska existens.

Den antiterroriststyrka som jag visualiserar är alltså inte klädd i uniform och beväpnad till tänderna med dödsbringande vapen, utan den består av personer som du och jag som i vår vardag arbetar för inkluderande, goda och gemensamma lösningar på de problem och konflikter som vi möter och som därmed djupast sett verkar för att rädslan och hatet skall vika för tillit och kärlek.

II. Oanade möjligheter – ett endagsseminarium om corporate citizenship

I ett globalt informationssamhälle är det ingen drömsitt för ett företag att bli surrat vid den mediala skampålen. Men det är vad som sker när en eller annan tvivelaktighet avslöjas som egentligen inte tål dagens ljus. Ett företags anseende kan minska allvarligt eller rent av undermineras av de mest skiftande ting. Det kan gälla att underleverantörer i tredje världen sysslat med barnarbete eller motarbetat rätten till facklig organisering. Eller så är det ett miljöutsläpp eller en fabriksnedläggning som spökar. Eller bara rätt och slätt dålig kvalitet på ens varor eller tjänster. Och ibland kommer hela näringslivet i skottgluggen när t.ex. olika pampar beviljat sig själva förmåner som är direkt anstötliga. Det senaste exemplet är förstås det avtalsreglerade rofferi som Percy Barnevik ägnat sig åt.

”Corporate citizenship” har utvecklats till ett samlingsbegrepp för olika sätt att hantera den nog så angelägna uppgiften att vårda och värna företagets anseende. Det kan handla om miljöcertifiering, antagande av etikpolicy, stöd till FN-initiativet Global Compact, certifiering enligt SA8000, strategisk sponsring etc. etc. Allt till fromma för det överordnade syftet att skapa en bild av företaget som god och ansvarstagande samhällsmedborgare.

Men hur viktigt och behjärtansvärt detta förhållningssätt än är så är det faktiskt reaktivt till sin karaktär. Det är primärt inriktat på riskminimering, och inte på att skapa affärsmöjligheter.

Seminarieriet ”Oanade möjligheter” är emellertid inriktat på att skapa förståelse för att ”corporate citizenship” djupast sett inte handlar om riskminimering utan om att vi i ett globalt perspektiv är inne i jordskredsliknande förändringar i företagens strategiska landskap. Sättet att tänka kring vad som krävs för framgångsrikt företagande håller helt enkelt på att förändras i grunden. Detta betyder nya och lysande affärsmöjligheter för dem som förstår den nya tidens villkor, och kan få ”corporate citizenship-tänkandet” att genomsyra sitt företag.

Utbildningsdagen anordnas:

18 mars i Malmö Rådhus

Information om anmälan och betalning

Maria Nilsson, Eco Tech AB, mn@ecotech.se 040 – 94 91 00

Information om innehåll och sponsorskap

Magnus Hjelmare, Corporate Citizenship® AB

magnus.hjelmare@euromail.se 0709 – 17 94 01

19 mars på Hillesgårds Konferens och Kursgård, Fastarp, Klippan

Om seminariet 19 mars blir fullbokat blir det ett da capo 20 mars

Information om anmälan, betalning, sponsorskap etc.

www.hillesgard.com Förfrågningar besvaras också på Hillesgårds expedition
0435 – 215 30 (säkrast kl. 10-15)

25 mars i Aula Aurora vid Luleå tekniska universitet

Information om anmälan, betalning, sponsorskap etc.

www.lulea.se

27 mars i Katrineholm (ännu ej slutligt bestämt)

Information kan fås från Magnus Hjelmare, Corporate Citizenship® AB

magnus.hjelmare@euromail.se 0709 – 17 94 01

Programmet ser ut på följande sätt vid samtliga arrangemang:

08.30 *Kaffe och registrering*

09.00 *Inledning*

09.15 ”*Wise leadership according to values and principles for a sustainable future*” – OBS! Föredraget hålls på engelska

Chief Oren Lyons professor of American Studies vid the State University of New York University och Faithkeeper of the Turtle Clan of the Onondaga Nation, målar upp visionerna för hur ett samhälle kan förändras när näringslivet tar ett större ansvar. Om ledarens betydelse för kloka, långsiktiga beslut. Jämförelser med indiansk kultur. Beträktelser av den globala ekonomin, näringslivets inflytande över vår gemensamma framtid och ledarens roll och möjligheter.

Inriktning: Ledarskap.

11.00 *Frågestund*

11.30 *Lunch*

12.30 *Återsamling*

12.35 ”*Oanade möjligheter*”

Karl-Erik Edris författare av bl.a. *Den Vise VD:n* och *Oanade möjligheter*. Bakgrund och fördjupning av corporate citizenship som företeelse. Edris ger en praktisk handledning i hur det kan hanteras och beskriver en möjlig vision.

Inriktning: Omvärldsanalys.

14.05 *Frågestund*

14.35 *Kaffe och förfriskningar*

14.50 ”*Corporate Citizenship och verkligheten*”

Hans Hassle, Senior Partner Corporate Citizenship® AB. Om marknaden, verktyg och entreprenörens makt. Konkretisering och förtydligande av de kommersiella möjligheterna..

Inriktning: Konkretisering

16.00 *Frågestund*

16.30 *Avslutning*